

MIHA SUŠNIK

RAZVOJ UJEMALNIH TIPOV SAMOSTALNIKOV SREDNJEGA SPOLA V SLOVENŠČINI

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.30.1.01](https://doi.org/10.3986/JZ.30.1.01)

V prispevku je najprej eksplicitno predstavljen teoretični pristop k slovničnemu spolu tako z vidika istodobnega opisa kot razvoja spolskih sistemov, v drugem delu pa so preko t. i. ujemalnih tipov (tj. tipov zvez samostalnika in ujemalnih besed glede na njihove oblikovne in oblikoskladenjske značilnosti) opisane osnove silnice razvoja srednjega spola v slovenskem jeziku. Čeprav lahko marsikatero rešitev zgolj ponovimo po Oblaku (1888; 1890), Tesnière (1925b) in Ramovšu (1935; 1952), ostaja nerešenih vprašanj o razvoju srednjega spola v slovenščini kljub večji količini danes dostopnega gradiva še veliko.

Ključne besede: slovnični spol, zgodovinska slovnica, slovenska narečja, tipologija, oblikoskladenjski vzorci

The Development of Agreement Types of Neuter Nouns in Slovenian

This article first lays out an explicit theoretical approach to grammatical gender, separately examining both the synchronic and diachronic perspectives. It then describes so-called agreement types of (original) neuters (i.e., types of noun phrases containing agreeing words with regard to their morphological and morphosyntactic properties), which serve as representations of the main paths of development of the neuter gender in Slovenian. Although the works of Oblak (1888; 1890), Tesnière (1925b), and Ramovš (1935; 1952) have already provided several solutions, many issues regarding the development of the neuter gender in Slovenian still remain unresolved.

Keywords: grammatical gender, historical grammar, Slovenian dialects, typology, morphosyntactic patterns

1 Uvod

Razvoj srednjega spola v slovenščini¹ je bil na več mestih (Tesnière 1925b: 162; Priestly 1984b: 357) prepoznani kot zapleten problem, ki bi zaslužil posebno mo-

Miha Sušnik ■ ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Ljubljana – Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta ■ miha.susnik@zrc-sazu.si ■ <https://orcid.org/0000-0001-7014-3312>

Besedilo je nastalo v okviru raziskovalnega programa P6-0038 *Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju*, ki ga financira ARIS.

- 1 Praslovenske oblike zapisujem s tremi naglasnimi znamenji (V \hat{V} za dolga in \check{V} za edini kratki naglas), dvanajstimi zložniškimi znaki (*i e e e ə a o o u l r*, pri čemer *e* označuje izhodiščni **ē*, *o* dolgi izhodiščni **o*, *o* pa kratkega) in 22 nezložniškimi znaki (*p b t d t' k g c s z č š ž h m n n' r l l' j v*, pri čemer imajo *h, j, v, l', n', l'* vrednosti [x], [i], [u], [í], [ń], [Í]; temna vrednost *l* v položaju ne pred samoglasnikom je označena z *l̥*), prim. Logar 1981; Furlan 2013: 100.

nografsko obdelavo (Smole 2006: 127). Prvi je različne vidike razvoja srednjega spola v slovenščini natančneje obravnaval Oblak (1888; 1890), najbolj podroben, argumentiran in sistematičen prikaz pa je (predvsem pri samostalniški, manj pri pridevniški in zaimenski morfologiji) kljub osredotočanju na dvojino podal Tesnière (1925b: 134–176), čigar analize ni nadaljevala nobena izmed kasnejših študij, ki so bile omejene na kak narečni govor (Priestly 1984a; 1984b o govoru Sel na Rožu) ali na določeno morfološko kategorijo (Smole 2006 o samostalnikih na *-o*; Dovjak 2011 o samostalnikih na *-e*). Kot Oblak je posamezne vidike te problematike na različnih mestih obravnaval Ramovš (1918–1920; 1935; 1952), celostno, a le pregledno in površinsko pa Stankiewicz (1965; 1986). Ker danes razpolagamo z več narečnega gradiva, novimi morfološkimi opisi posameznih govorov² ter bolj natančno in eksplicitno teorijo slovničnega spola (Corbett 1991), je čas pravi, da se nadaljuje delo na novi sintezi razvoja srednjega spola v slovenščini (Smole 2006: 129), ki je potrebna za preučevanje tudi drugih tematik iz zgodovinske slovnice slovenskega jezika.

V prispevku skušam očrtati glavne silnice razvoja srednjega spola, ki so predstavljene preko t. i. ujemalnih tipov, ponazorjenih z dvobesedno zvezo pridevnika ali števnikar ter samostalnika v imenovalniku. Čeprav je končni cilj raziskovanja, v katero se vključuje pričujoča raziskava, osvetliti razvoj srednjega spola v slovenščini, je vsebina prispevka namenjena predvsem kot ogrodje za nadaljnje raziskovanje te problematike v slovenskih narečjih in zgodovinskih virih. Razčlemba na ujemalne tipe bo omogočila obravnavo posameznih podproblemov z jasnim mestom v širši sliki, kar gotovo pomeni tudi postopno izboljševanje te slike. Uporabljeno gradivo izhaja v veliki meri iz narečne gradivske zbirke za SLA³ ter drugih dialektoloških del, v manjši meri pa neposredno iz historičnih virov in zapisanih narečnih besedil. Obravnavo začenjam s predstavitvijo teoretičnih izhodišč z novim izrazjem, ki predstavlja boljši temelj za opisovanje slovničnega spola oz. njegovih oblikoskladenskih vidikov. Sledi seznam ujemalnih tipov samostalnikov (izvorno) srednjega spola, prikazanih v poknjženi obliki in razvrščenih po slovničnih številih. Zaradi preglednosti je vsak tip predstavljen le z bistvenimi

2 Izstopa opis govora Kroke (Škofic 2019 kot nadgradnja Škofic 1996), v katerem je dovolj natančno predstavljena morfologija in oblikoskladnja, da je mogoče pridobiti jasno sliko o slovničnem spolu znotraj tega jezikovnega sistema. V večini primerov obstoječi opisi takega vpogleda ne omogočajo, sliko lahko tedaj dopolnjujemo le na podlagi gradiva sorodnih sistemov s pomočjo primerjalnojezikoslovnega pristopa.

3 Gradivo iz zbirke za SLA (o ureditvi prim. Benedik 1999) je citirano z imenom kraja, točko in številko vprašanja, pri katerem se gradivo pojavlja, npr. *uôš* (Vidra vas, SLA T038 V001). Če točka ni del aktualne mreže in ima staro številko, je navedena ta (npr. Drtija, SLA X199a), sicer je podatek izpuščen. Podatki se vselej nanašajo na zapis v zvezku; le pri zapisih, ki so bili oddani samo na listkih, se nanašajo na le-te. V primeru sklicevanja na listek, ko obstaja zapis v zvezku, je številki vprašanja dodan L (npr. Skrilje, SLA T128 V810bL). Če citirano gradivo ni v vprašalnici za SLA, temveč v opisu krajevnega govora, je namesto številke vprašanja zapisana beseda *opis*. Pri navajanju večje količine gradiva iz istega zapisa številke vprašanj niso navedene. Različni zapisi za isti kraj so po potrebi označeni z navedbo letnice zapisa ali imena zapisovalca.

informacijami, tj. približni areal, nekaj ponazarjalnega gradiva ter njegovo razmerje do ostalih tipov oz. diahrona razlaga, ki tip umešča v skupno razvojno sliko.

2 TEORIJA SLOVNIČNEGA SPOLA

V tem razdelku uvajam teoretični pristop k slovničnemu spolu, ki se v svojem bistvu ujema s konceptom *agreement class* (ru. *согласовательный класс*), ki ga je uvedel Zaliznjak (1964) in nadgradil Corbett (1991: 147). Zaradi drugačnega zornega kota se razlikuje izrazje, ki nekoliko drugače zajame relevantne koncepte, na kar je na ustreznih mestih opozorjeno.

2.1 Slovnični spol s sinhronega vidika

Slovniki spol je oblikoskladenjska kategorija samostalnika,⁴ ki določa obliko **ujemalnih besed**,⁵ tj. pregibnih besednih vrst, ki se z njim ujemajo (v slovenščini so to pridevniki in pridevniški zaimki, deležniki ter nekateri števniki).⁶ Čeprav je nosilec te slovnične kategorije samostalnik, je za pojav slovničnega spola bistven obstoj različnih oblik ujemalnih besed znotraj iste slovnične kategorije (npr. *dóbr̃ar* : *dóbra* : *dóbro* v im. ed.), katerih distribucija je odvisna le od posameznega samostalnika, s katerim se beseda ujema.⁷ Ker gre za imanentno lastnost samostalnika, je oblika ujemalne besede odvisna od samostalnika v celotnem sklanjatvenem vzorcu; paradigmo ujemalne besede, ki se ujema z določenim samostalnikom, imenujem **(besedni) ujemalni vzorec** (npr. *lêp*, *lêpega*, *lêpemu* ... za samostalnik *stôl*). Če združimo ujemalne vzorce vseh ujemalnih besed za posamezni samostalnik, dobimo t. i. **splošni ujemalni vzorec**⁸ tega samostalnika (npr. *tâ*, *lêp*, *vêčji* ... – *tegã*, *lêpega*, *vêčjega* ... – *temũ*, *lêpemu*, *vêčjemu* ... za samostalnik *stôl*).

4 Za t. i. nesamostalniški spol prim. 2.1.1.

5 Corbett (1991) uporablja izraze *agreeing elements* oz. *items* in *agreement targets*, ki pomenijo isto.

6 Tukaj zanemarjam glagol, ki v indoevropskih jezikih praviloma ne izraža spola (deležnike razumem kot imensko besedno vrsto glagolskega izvora), čeprav se to lahko v njih pojavlja kot inovacija, prim. nar. sln. 1. os. dv. *sva šlã* (m. sp.) : *sve šlê* (ž. sp.). S povedkovnikom kot netradicionalno besedno vrsto ne operiram.

7 Tak pogled na slovnični spol v slovenistiki ni neznan, prim. »Spol je značilnost samostalniških besed sploh [...] Sploh bi bilo treba spol tudi definirati: verjetno kot imanentno lastnost samostalniških besed, razodevajočo se v prilastkovnem [...] in povedkovnem [...] delu besedne zveze oz. stavka« (Toporišič 1981: 80, kar se ne odraža v Toporišič 1976: 202, 211–212; 2000: 266, 276–277), »spol samostalnika določa ujemanje s pridevniki« (Priestly 1984b: 338 o primeru rož. *wãšew nów lêta*, Slovenji Plajberk).

8 Corbett (1991) izraz *agreement pattern* uporablja splošneje pri opisovanju ujemanja v različnih jezikih, bolj specifičen pomen pa ima izraz *consistent agreement pattern* (Corbett 1991: predvsem 176–184), kjer se *consistent* nanaša na dejstvo, da iz nabora ujemalnih skupin izključuje tiste, kjer maloštevilni samostalniki kažejo izjemne primere ujemanja. Ti so navadno povezani z obliko samostalnika, v slovenščini npr. *lêpo okô* : mn. *lêpe oči*, *vêlik kîno* : mn. *velika kîna*, *dôlg separât* : mn. *dôlga separâta* (prim. Toporišič 2000: 301), ali pa gre za primere z neustaljenim ujemanjem, ki je navadno posledica nasprotovanja med oblikovnim in pomenskim ali pragmatičnim vidikom, npr. *novi NUK* : *nova NUK* (Narodna in univerzitetna knjižnica).

Samostalniki z enakim⁹ splošnim ujemalnim vzorcem tvorijo t. i. **ujemalne skupine** (= *agreement class*), pripadnost posamezni ujemalni skupini pa ustreza slovnični kategoriji spola.¹⁰ Prim.:

ujemalni vzorec pridevnika <i>lêp</i>	ujemalna skupina
<i>lêp, lêpega, lêpemu, lêp ...</i>	<i>stôl, pr̃t, stôbâr ...</i>
<i>lêpa, lêpe, lêpi, lêpo ...</i>	<i>góra, besêda, riba ...</i>
<i>lêpo, lêpega, lêpemu, lêpo ...</i>	<i>mêsto, sônce, drevô ...</i>

Iz zgornjih primerov je razvidno, da se pri ujemalnih besedah lahko pojavlja sinkretizem,¹¹ npr. rod. ed. *lêpega mostû* (m. sp.) = *lêpega mêsta* (s. sp.). Z vidika splošnih ujemalnih vzorcev je mogoče razlikovati med naslednjimi tipi sinkretizma: **splošni medvzorčni sinkretizem**, kjer v isti oblikoskladenjski kategoriji (npr. v orod. mn.) vse ujemalne besede izkazujejo sinkretizem z obliko iz drugega splošnega ujemalnega vzorca, npr. orod. mn. *trêmi lêpimi besêdami* (ž. sp.) = *trêmi lêpimi mêsti* (s. sp.); **besedni medvzorčni sinkretizem**, kjer v isti oblikoskladenjski kategoriji (npr. v im. mn.) zgolj posamezna ujemalna beseda izkazuje sinkretizem z obliko iz drugega splošnega ujemalnega vzorca, npr. im. mn. *trî lêpe besêde* (ž. sp.) ≠ *trî lêpa mêsta* (s. sp.); **splošni znotrajvzorčni sinkretizem**, kjer znotraj istega splošnega ujemalnega vzorca (npr. za s. sp.) vse ujemalne besede izkazujejo sinkretizem oblik za dve različni oblikoskladenjski kategoriji, npr. im. ed. *tô stáro mêsto* = tož. ed. *tô stáro mêsto*; **besedni znotrajvzorčni sinkretizem**, kjer znotraj istega splošnega ujemalnega vzorca (npr. za ž. sp.) zgolj posamezna ujemalna beseda izkazuje sinkretizem oblik za dve različni oblikoskladenjski kategoriji, npr. im. dv. *tê stári žéni* ≠ im. mn. *tê stáre žéne*.

9 Pri enačenju ujemalnih vzorcev se pojavi vprašanje, kako obravnavati nepopolne ujemalne vzorce (pri Corbettu (1991: 175) *defective nouns*), npr. singularia in pluralia tantum. V knjižnem sistemu so *dolge hlače* lahko samo ženskega, *velika vrata* samo srednjega spola, v narečjih s tipom *velike mêsta* (prim. 3.3.1) pa se pojavi dilema, saj je razlika med ženskim in srednjim splošnim ujemalnim vzorcem omejena na ednino. Zaliznjak (1964) je samomnožinske samostalnike v ruščini, ki pozna sovpad ujemalnih vzorcev za vse tri spole v množini (splošni medvzorčni sinkretizem, gl. spodaj), obravnaval kot posebno ujemalno skupino. Corbett (1991: 175) njegovo rešitev zavrača in predlaga neoznačenost za spol (v slovenščini to zaradi ohranjenosti posebnih oblik za im. mn. m. sp. ne pride v poštev), arbitrarno določitev spola ali določitev spola na podlagi morfologije samostalnika. Ta problem bi bilo v slovenščini mogoče reševati še s hierarhično ureditvijo slovničnih spolov z osnovno delitvijo moški : nemoški slovnični spol. V jeziku obstajajo tudi še bolj defektivne besede, pri katerih se pojavlja isti problem, npr. *na vse kriplje* (Toporišič 2000: 301). Slovnični spol torej s sinhronega vidika ni vedno enoznačno določljiv.

10 Razlikovanje med spoli in podspoli za nadaljnjo razpravo ni bistveno in je zato zanemarjeno. O podspolih v tem kontekstu piše Corbett (1991: 161–168).

11 Čeprav nekateri jezikoslovci zagovarjajo rabo izraza *sinkretizem* le za tiste primere enakozvočja znotraj oblikotvorja, ki niso posledica fonetičnih dejavnikov, izraz tukaj rabim v skladu s pomenom ob njegovi uvedbi, tj. za vse primere enakozvočja znotraj oblikotvornih vzorcev ne glede na izvor (prim. Baerman idr. 2005: 3–7). Samo tako je namreč izraz lahko rabljen opisno.

2.1.1 Dva, trije ali štirje spoli?

V prejšnjem razdelku je bilo rečeno, da je slovnični spol imanentna kategorija samostalnika, ki določa obliko ujemalnih besed v celotni paradigmi. Nekatere primere, ki bi po zgoraj predstavljenem pristopu predstavljali splošni medvzorčni sinkretizem, bi bilo mogoče obravnavati tudi kot menjavo spola v delu paradigme. Posebej privlačen je ta pristop v primeru sistemov, ki jih ponazarja stanje v govoru Kroke:¹²

im. ed.	tò:pu cè:gu	tò:pla zǎ:ma	tò:pu lé:t
im. mn.	tò:plǎ cè:gǎ	tò:ple zǎ:me	tò:ple lè:ta

S pristopom iz 2.1 bi prišli do zaključka, da imamo v tem govoru tri splošne ujemalne vzorce in zato tri spole, čeprav tretji spol nima v nobeni kategoriji samo njemu lastnih oblik ujemalnih besed. V narečjeslovni literaturi je verjetno zaradi tega dejstva velikokrat govor o moškem spolu v ed. in ženskem spolu v mn. (npr. Smole 2006: 127; Jakop 2019: 256; Škofic 2019: 123). Corbett (1991: 151) v takih primerih razlikuje med spolom samostalnika (*controller gender*) in spolom ujemalnih besed (*target gender*), kar pa ni neproblematično.¹³ Spol zato razumem izključno kot imanentno kategorijo samostalnika, ki se znotraj paradigem sistematično ne spreminja,¹⁴ ujevanje oblik v sistemih, kot je kroparski, pa razumem kot sinkretizem.¹⁵

Prvotne oblike za im. – tož. s. sp. se v kroparskem govoru ne ohranjajo samo kot prislovi, temveč tudi kot pridevniki oz. deležniki v povedkovem določilu, in sicer (a) v stavkih brez (imenovalniškega) osebka, npr. *Temnò: ì rà:tal* (Škofic 2019: 232), in (b) kadar je v osebku eden izmed samostalniških zaimkov *tò:, tò:le, tǎ:st, u'se, 'ko 'káj*, npr. *Madò:na, ì tò:le močnò:* (Škofic 2019: 137, 176, 179, 232); gre torej za posebno obliko ujemalnih besed, kadar gre za nesamostalniški

12 Gradivo na podlagi Škofic 2019. Podoben sistem pozna romunščina, katere spolski sistem je bil predmet številnih razprav, prim. Corbett 1991: 150–152 z literaturo.

13 Na prvi pogled elegantna rešitev nas pri podrobnostih pusti na cedilu: s spolom ujemalnih besed Corbett označuje nabor različnih oblik znotraj posamezne oblikoskladenske kategorije (npr. *dòbǎr : dòbra : dòbro* v im. ed. kot m., ž. in s. sp.), pri primerih medvzorčnega sinkretizma pa pride do zapletov: katerega spola ujemalne besede bi bile oblike v primerih rod. ed. *dòbrega : dòbre*, im. dv. *dòbra : dòbri*, daj. mn. *dòbrim*? Prim. tudi Corbettovo (1991: 157) analizo ujemalnih vzorcev knjižne slovenščine v imenovalniku, kjer edninske in množinske oblike poimenuje s tremi spoli, poimenovanju dvojinskih s sinkretizmom med ž. in s. sp. pa se izogne. Če se problema lotimo s pomočjo paradigmatskega vidika, stopimo na isto pot, ki je privedla do nastanka koncepta *agreement class*.

14 Možne so seveda posamezne izjeme, prim. op. 8.

15 Ker sta za kroparski govor značilna ujemalna tipa *vèlik mǎsto* in *velike mǎsta* (prim. 3.1.1, 3.3.1), se pojavi v op. 9 predstavljeni problem določanja spola, in sicer tako pri samomnožinskih samostalnikih med ženskim in srednjim spolom kot pri samoedninskih samostalnikih med moškim in srednjim spolom.

(imenovalniški) osebek, ki je lahko ničti. Čeprav so te oblike omejene na im. ed., spadajo k morfologiji pridevnikov in deležnikov¹⁶ in predstavljajo poseben, četrti ujemalni vzorec (prim. poknj. *večēr je tōpəl* (*večēri so tōpli*) : *jūha je tōpla* (*jūhe so tōple*) : *lēto je tōpəl* (*lēta so tōple*) : *vsē je tōplo*), ki bi ga lahko označili za četrti, nesamostalniški spol.¹⁷ Podobno stanje (vsaj v stavkih brez osebkov) najdemo tudi v drugih govorih, v katerih je prišlo do izenačenja srednjega ujemalnega vzorca z moškim v ednini (tip *vēlik mēsto*, prim. 3.1.1), npr. rož. *liətəšən lēat ij bīw sūx* : *səx ij bōw* (Sele na Rožu, Isačenko 1939: 92; prim. Priestly 1984a: 44–45). Posebej dosledne primere ohranjanja srednjepolske končnice v takih primerih za zgornjegorenjske govore navaja Čop (1983: 36), npr. *zgōrej je usē lsēno* (Obrne), *otrōk je bō pa ulīko* (Zagorice [Bled]). Tudi v južnoziljskih govorih, kjer imajo ujemalne besede ob samostalnikih srednjega spola kot v Kropi izvorno moško obliko, npr. *lē:p sō:nca* (Lipalja vas, Kenda-Jež idr. 2016: 73), *mlīaka je frišn* (Ukve, SLA T005 V813), *sū:x sē:no* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 102), *čisu mlīaka* (Rateče, Čop 1983: 36, 127), *stār tramōvja* (Rateče, Škofic – Klinar 2015: 7), nastopajo v primerih z nesamostalniškim osebkom posebne oblike na *-o*:¹⁸ *taščē:wo* 'tiščalo', *abwá:čno*, *γarē:wo*, *mō:kro* (Ukve, Logar 1971: 122), *tí:xo*, *tó:pwo*, *zugá:no* 'zlagano', *đa je to 'wən š'wo*, *pe'ro je mūərwo 'tak ljate*, *ní: b'wo 'nəč* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 97; 2005b: 134, 151, 164). Posebne oblike je kljub ohranjenemu srednjemu ujemalnemu vzorcu prepoznati v tolm. *tu je plītww*, *wablāčnu* : *na līpa sēdla*, *līpya sēdla*, *na līpmu sēdlu* (Šebrelje, SLA T165 V536, V569, V783).¹⁹ O podobnih pojavih v drugih jezikih prim. Corbett 1991: 214–216.

2.1.2 Ali je oblika samostalnika povedna za njegov spol?

Večina raziskovalcev slovnicega spola se strinja, da je za določanje slovnicega spola odločilna oblika ujemalnih besed in ne oblika samostalnika, prim. Corbett

16 Večina raziskovalcev te oblike razume kot povedkovnike (Toporišič 1981: 81; Priestly 1984a: 44; Kenda-Jež 2005a: 97; Škofic 2019: 137).

17 Idejo o četrtem, nesamostalniškem spolu ob treh samostalniških je podal Toporišič (1981: 81), ki ga drugje imenuje neosebkov srednji spol (Toporišič 1976: 202; 2000: 266). V mislih je imel sicer knjižni sistem, kjer je ujemalni vzorec v teh primerih načeloma enak tistemu samostalnikov srednjega spola. Raziskati pa bi bilo treba, ali razlike tipa *grdo* : *grdō* v nekaterih sodobnih sistemih odražajo to delitev, npr. *mēsto je grdo* : *tō je grdō*, *lagáti je grdō*. Pri tem je treba upoštevati enakozvočje med samostalniškimi in pridevniškimi zaimki, prim. Priestly 1984a: 45–46.

18 Pravilni odraz **-o* (in **-o*) v teh govorih je *-a* (Ramovš 1935: 10), prim. *čē:wa* 'čelo', *ší:wa*, *ó:kna*, *kari:ta*, tož. *kō:ža*, *pađ kú:əža*, *sí:əčama*, *sí:əčaja* (Ukve, Logar 1971: 122), *má:swa*, tož. *mó:ka*, *zi:ma* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 97). Izglasni *-o* je pravilni odraz nekdanj naglasenega **-ō* po naglasnem umiku, prim. sam. *nē:bo*, *črē:wo*, *kō:o*, *sē:no*, *mē:so*, *ó:ko*, prid. *sú:xo*, *lē:po*, *tí:xo* (Ukve, ibid.), *tí:xo* (Ovčja vas, ibid.). Končnica *-o* se je očitno posplošila s prid. in del. a. p. c na vse prid. in del. znotraj t. i. nesamostalnškega ujemalnega vzorca, prim. *bəšó:ko*, *mō:kro* (Ukve, ibid.), *dō:bro*, *tó:pwo*, *zugá:no* 'zlagano' (Ovčja vas, ibid.).

19 Zapisovalec govora (Tine Logar) je že pri zapisu teh oblik nakazal možnost analoškega nastanka te končnice na podlagi oblik tipa *lpū*, *γxərdū*.

1991: 146.²⁰ Kljub temu se lahko v jeziku pojavlja tendenčna ali popolna korelacija med obliko samostalnika in njegovim spolom, kot je razviden iz ujemalnih besed. Za knjižno slovenščino načeloma velja, da imajo samostalniki m. sp. v rod. mn. končnico *-ov*, samostalniki s. sp. pa ničto končnico, a se izjeme pojavljajo na obeh straneh, prim. *otrók*, *kónj* in nenazadnje *slûg* na eni ter *dnòv/dnòv* na drugi strani. Nasprotno so kljub obstoju tudi moških *ā*-osnov (npr. *sluga*, *vodja*) ter moških o-osnov na *-o* (npr. *kîno*) ojevski samostalniki z ničto končnico v im. ed. vselej moškega spola.²¹ V praslovanščini je še veljalo, da so v im. – tož. o-osnove s končnicami **-o/e*, **-ě/i*, **-a* srednjega spola, tiste s končnicami **-ŕ/b*, **-a*, **-i* oz. **-y/ę* pa moškega spola ter da so i-osnove s končnicama **-bmb*, **-bje* v orod. ed. in im. mn. moškega, tiste s končnicama **-bjŕ*, **-i* pa ženskega spola. Na spol samostalnika na podlagi njegove oblike je torej mogoče sklepati, a je treba zanesljivost predpostavljene enačbe predhodno temeljito preveriti znotraj obravnavanega sistema. Prepričanje, da gre pri ujemanju po spolu za oblikovno istovetnost samostalnikov in ujemalnih besed (Toporišič 2000: 266), se pri obravnavi narečnih sistemov izkaže za zavajajoče, kar lepo prikazujejo naslednji narečni primeri: v ednini zilj. *lê:p sò:nca* (Lipalja vas, Kenda-Jež idr. 2016: 73), cerklj. *we'liku 'mi:sta* (Cerkno, SLA T166 V814), rož. *dòbàr mliqò* (Sveče, SLA T016 V727), zgsav. *'mičkəno 'va:trak* (= *míčkəno otròk*, spodnja Zadrebčka dolina, Weiss 2013: 199), jloh. *'jiən 'uotrək me je 'ta:k 'jiezłø*²² (Oplotnica, Zorko 1998: 144); v dvojnini obir. *mó:wzne grá:w* (Obirsko, Karničar 1990: 64), nad. *d̂bîa ókna* (= *dvê ókna*, Livek, SLA T076 V145), ter. *duâ velike ókna* (Viškorša, SLA T062 V145); v množini rož. *uâlče mîastə* (Čahorče, SLA T018 V810b), selš. *sxî korîta* (Ramovš 1935: 112), gor. *velî:ke mē:sta* (Kropa, Škofic 2019: 123).

2.2 Razvoj spolskih sistemov

V jezikovnem razvoju lahko pride do sprememb v razmerju med samostalniki in njihovimi splošnimi ujemalnimi vzorci na več načinov. Prvič, posamezni samostalnik lahko zamenja splošni ujemalni vzorec oz. preide v drugo ujemalno skupino,

- 20 Tudi pri raziskovalcih, ki se vendarle opirajo na obliko samostalnika, se pogosto pojavlja bolj ali manj eksplicitna trditev, da oblika samostalnika ni vedno zanesljiva za določanje slovničnega spola, prim. Smole 2006: 129; Jakop 2008: 58, 61–62; Legan Ravnikar 2019: 267; Marvin 2019: 151–152.
- 21 V nekaterih narečnih govorih ne drži niti to, prim. *slâbŕ vrêjmen*, rod. *vrêjmena* (Črešnjevci, SLA T368 V539).
- 22 Zdi se, da obliki *'jiən* in *'jiezłø* v tem primeru kažeta na dva različna ujemalna vzorca znotraj iste sintagme, kar je opaziti tudi v nekaterih drugih zabeleženih primerih (ta tip bi lahko poimenovali »hibridni« ujemalni tip), npr. vdol. *velîjka mēsta sa se pudârle* (Mokronog, SLA T267 V813) ter pri Trubarju *taku ga ta nega vsta bodo fama fodile* (TT 1557: q1a). Za navedena primera to ne drži nujno, saj bi lahko šlo tudi za besedni medvzorčni sinkretizem. Ker je zaradi načina zbiranja narečnega gradiva takih primerov mnogo premalo, puščam ta pojav pri obravnavi ujemalnih tipov ob strani.

npr. psl. **lěpъ pŏtъ* (m. sp.) → sln. *lépa pót* (ž. sp.). V tem primeru se ne spreminjajo ujemalni vzorci sami, temveč samostalnik, saj spremeni svojo imanentno kategorijo slovničnega spola, s čimer se spremeni sestav ujemalnih skupin, tj. nabor samostalnikov, ki si delijo posamezni splošni ujemalni vzorec. Gre za **menjavo spola** nekega samostalnika.²³ Pri tej spremembi pride pogosto tudi do prestrukturiranja oz. spremembe sklanjatvenega vzorca samostalnika, prim. praslovanski moški ijevski samostalnik **pŏtъ*, ki ima v slovenščini prilagojeni obliki orod. ed. *potjó*, im. mn. *potí* za psl. **pŏtъmbъ*, **pŏtъje*.

Drugič, spremeni se lahko oblika ujemalnih besed, medtem ko število ujemalnih skupin in nabor samostalnikov v posamezni skupini in torej tudi slovnični spol ostajajo nespremenjeni. V narečnem govoru Kroke se je npr. oblika ujemalnih besed ob samostalnikih srednjega spola v ednini izenačila z moškimi, prim. *tŏ:pu sŏ:nce*, *vél:lak mé:st* (Škofic 2019: 133). A v tem primeru ne moremo govoriti o menjavi spola samostalnikov, kot je definirana zgoraj, ker se ujemalni vzorec teh samostalnikov v množini razlikuje od moškega, prim. *trì: vel̃:ke mè:sta* proti *mè:ixnà stó:l* (ibid.); tovrstno spremembo lahko imenujemo **sprememba v ujemalnem vzorcu**, saj je do spremembe dejansko prišlo v morfologiji ujemalnih besed, samostalniki pa še vedno tvorijo posebno ujemalno skupino, tj. **toplŏ* (s. sp.) → **tŏpl* (s. sp.), zato *tŏ:pu sŏ:nce*. Čeprav vsaka fonetična ali analoška sprememba v morfologiji ujemalnih besed pomeni spremembo ujemalnega vzorca, so pri razvoju spolskega sistema bistvene spremembe, ki povzročijo spremembo razmerij med samostalniki ter različnimi oblikami ujemalnih besed, npr. medvzorčni sinkretizem.²⁴ Primer nastanka medvzorčnega sinkretizma zaradi fonetične spremembe je števniki pida. **duŏ-* 'dva', prim. im. **duŏih₁* (s. sp.) ≠ **duéh₁ih₁* (ž. sp.) > **duŏŏj* ≠ **duŏaj* > psl. **dŏvě* (s. sp.) = **dŏvě* (ž. sp.) zaradi fonetičnega sovpadanja izhodiščnih **o* in **a* (prim. Tesnière 1925b: 134; Olander 2015: 194–199 z literaturo). Primer nastanka medvzorčnega sinkretizma zaradi analoške spremembe je števniki pida. **trí-* 'trije', prim. im. **tríh₂* (s. sp.) ≠ **tréjes*²⁵ (ž. sp.) > psl. **trí* (s. sp.) = **trí* (ž. sp.) zaradi analoškega preoblikovanja ženske oblike na podlagi tož. mn. psl. **trí* < pida. **tríns* (Olander 2015: 224–226) ter bodisi fonetičnega

23 V primerjavi z izrazom *sprememba spola* izbrani izraz *menjava spola* jasneje poimenuje, da samostalnik pri tej spremembi zamenja ujemalno skupino in s tem spol.

24 Uvajanje novih razlikovanj, ki bi število ujemalnih skupin povečalo, je redko. Tak primer je razširitev znotrajvzorčnega sinkretizma med rod. in tož. ed. k samostalnikom srednjega spola, ki pomenijo živo, npr. *te'lè:ta smà 'kuplę* (Weiss 2013: 199; prim. še Dovjak 2012: 319–320).

25 Čeprav je v prajeziku verjetno obstajala posebna ženska oblika **tis(o)res* < **tri-s(o)r-es*, na katero kažejo stind. *tisrás* (Emmerick 1991b: 166–167), avest. *tišrō* (Emmerick 1991b: 166; 1991a: 293–294), stir. *teüür*, *téoir* in morda gal. *tidres* (Greene 1991: 507, 539), je v slovanščini kot v baltščini tudi v ženskem spolu treba računati z osnovo **trí-*, prim. lit. im. ž. sp. *trỹs*, tož. *tris*, psl. im. – tož. **trí*.

prehoda pida. *trih₂ > *trī²⁶ ali izenačenja srednjespolske oblike z žensko po analogiji na števnik *d̥b̥vĕ.²⁷

Menjava spola in sprememba v ujemalnem vzorcu torej prizadeneta različne besedne vrste: prva pomeni menjavo splošnega ujemalnega vzorca določenega samostalnika oz. njegov prehod v drugo ujemalno skupino (npr. *pôt* m. sp. → *pôt* ž. sp.), druga pa spremembo v morfologiji ujemalnih besed (npr. *veliko* s. sp. → *vĕlik* s. sp.). Obe spremembi pa lahko povzročita **sovpad spolov**, kjer bodisi vsi samostalniki postopoma zamenjajo ujemalno skupino ali pa spremembe v ujemalnih vzorcih privedejo do popolnega izenačenja dveh splošnih ujemalnih vzorcev. V primeru sovpada spolov je zato potrebna previdnost, saj je neustrezno govoriti o menjavi spola samostalnika, katerega prvotni spol je sovpadel z drugim spolom zaradi spremembe v ujemalnem vzorcu. Lahko se npr. zgodi, da je nekdanji samostalnik srednjega spola po sovpadu spolov v novem sistemu (kjer srednji spol ne obstaja več) enakega spola kot nekdanji samostalniki moškega spola, a če je sovpad spolov posledica izenačevanja ujemalnih vzorcev (tudi če gre za t. i. ujemalno maskulinizacijo, prim. 3.1.1), ne moremo govoriti o menjavi spola tega samostalnika oz. njegovem prehodu v moški spol, saj ni nikdar v času obstoja različnih ujemalnih skupin prešel iz srednje v moško ujemalno skupino.

2.3 Primer analize sprememb v zvezi s slovničnim spolom

Tolminski govori poznajo akanje izglasnega *-o, npr. *kûla* (< *kôlo) ‘kolo’, *lîtwa* (< *dlĕtvo) ‘dleto’, *sĕdla* (Šebrelje), *čĕla* (Most na Soči).²⁸ Da na podlagi takih samostalniških oblik ne moremo delati nobenih zaključkov o njihovem spolu, lepo kaže primerjava med oblikami *âdna čĕla*, *âdnĕ čĕlĕ*, *âdni čĕl* (Most na Soči), *z debiĕla lîtwa* ter *lîpa sĕdla*, *lîpya sĕdla*, *na lîpmu sĕdlu* (Šebrelje). Tudi v drugih sklonih oblika samostalnika ni nujno povedna za spol; kombinacij, kot je (*)**lîpya čĕlĕ*, ne smemo kar implicitno in vnaprej izključiti kot možnost, prim. knj. *vĕlikega vĕdĕje*. Ker pa iz zabeleženega gradiva vendarle vidimo zgolj ženski ujemalni vzo-

26 Pri izhodišču pida. *trih₂ je zaradi laringala pričakovan prvotni pbsl. akut. Psl. stari cirkumfleks, ki se pojavlja v psl. *trī, lahko odraža pbsl. recesivni cirkumfleks ali recesivni akut po Meilletovem zakonu (tj. prehod recesivno naglašenega akutiranega zložnika v psl. starocirkumfektiranega, npr. tož. ed. psl. *gôlvq proti lit. *gálva*), pričakovan odraz izhodiščnega *trih₂ pa bi bil psl. *trī z dominantnim akutom kot v končnici za im. mn. o-osnov s. sp. psl. *-ā < *-eh₂. Rasmussen (2007; prim. tudi Villanueva Svensson 2011) predpostavlja že baltoslovansko metatonijo akuta v cirkumfleks v enozložnicah, pri čemer navaja tudi slovanske primere z odrazi psl. starega cirkumfleksa – metatonija mora tedaj povzročiti tudi recesivnost naglasa, saj bi sicer pričakovali naglas tipa novega akuta. Če je vsaj za slovansčino mogoče nastaviti regularni razvoj pbsl. dominantnega akuta v recesivni akut (ali cirkumfleks) v enozložnicah, kar se (po Meilletovem zakonu) odraža kot psl. stari cirkumfleks, potem psl. *trī lahko fonetično odraža pida. *trih₂.

27 V tem primeru psl. *trī (vsaj neposredno) ne odraža pida. *trih₂, kot se splošno misli, prim. Olander 2015: 226–228; ker te možnosti ni mogoče izključiti, psl. oblike ni mogoče uporabiti kot argument za obstoj pida. oblike *trih₂.

28 Narečno gradivo iz tega razdelka je citirano pri tipu *velika čĕla* (gl. 3.1.2).

rec ob prestrukturiranih samostalnikih (nekdaj) s. sp., lahko eksplicitno predpostavimo (in po potrebi kasneje ovržemo), da ajevske oblike samostalnika implicirajo ženski ujemalni vzorec. Tedaj lahko na podlagi dostopnega gradiva zaključimo, da je *lîtwā*, mn. *lîtwę*, v govoru Šebrelja ženskega spola, *sęđla* pa srednjega, saj imata različna splošna ujemalna vzorca. V tem primeru ne govorimo o sovpadu spolov ali spremembi v ujemalnem vzorcu, temveč o **menjavi spola** samostalnika *lîtwā*, saj sprememba ni prizadela ujemalnih vzorcev (še vedno imamo srednji vzorec *-a*, *-ya*, *-mu* in ženski vzorec *-a*, *-e*, *-i*), temveč se je spremenil nabor samostalnikov, ki se ujema po enem oz. drugem vzorcu, in sicer je samostalni *lîtwā* prešel iz srednje v žensko ujemalno skupino, medtem ko je npr. samostalni *sęđla* ostal v srednji ujemalni skupini.

Beseda za kolo se v Šebrelju glasi im. ed. *kûla*, rod. *kûle*, mest. *kûl*, im. mn. *kûla*, rod. *kûl*, mest. *kûlax*. Samostalni je v ednini prestrukturiran v ā-osnovo (pričakujemo torej ženske oblike ujemalnih besed), to pa ne velja za im. mn., saj oblika *kûla* kaže na staro srednjespolsko končnico **-a*. A ker pozna ta govor množinski ujemalni tip *velike męsta* (gl. 3.3.1), prim. *dąbrę lîta*, *tęrdne ynîzda*, *debięle*, *wacvęrte ięjca*, je samostalni kljub ohranjeni samostalniški obliki na *-a* nedvomno ženskega spola; tudi v tem primeru gre torej za menjavo spola.

V Grahovem ob Bači je bil zabeležen primer *tā mlîka je yuōsta*. Ker zaimek *tā* ne odraža stare srednjespolske oblike **tō*, prim. tolm. *tó lîata* 'to leto' (Ramovš 1935: 83), bi lahko na podlagi oblike zaimka zaključili, da je *mlîka* ženskega spola. A primer *māla dąbęrya mlîka* kaže, da bi bil tak zaključek lahko napačen, saj rod. oblika *dąbęrya* skupaj z im. obliko *yuōsta* kaže na obstoj srednjega splošnega ujemalnega vzorca ter pripadnost samostalnika *mlîka* srednji ujemalni skupini; v tem primeru je treba obliko *tā* v prvi sintagmi razumeti kot srednjespolsko.²⁹ Obliko *tā* je tedaj mogoče razložiti z analoško izenačitvijo z žensko obliko *tā* (s čimer nastane medvzorčni sinkretizem v im. ed. med ž. in s. sp.), ki je lahko posledica številnih obstoječih primerov medvzorčnega sinkretizma v im. ed. med ž. in s. sp. zaradi fonetičnega razvoja **-o > *-a*, npr. *yuōsta* (ž. sp.) = *yuōsta* (s. sp.) < **gōsta* ≠ **gōsto*, in sicer po analogiji *yuōsta* (ž. sp.) : *yuōsta* (s. sp.) = *tā* (ž. sp.) : X (s. sp.), X = *tā*. Ker pri tej analoški spremembi nabor samostalnikov v posameznih ujemalnih skupinah ostaja isti, tukaj ne moremo govoriti o menjavi spola samostalnika *mlîka*, temveč o **spremembi v ujemalnem vzorcu**, in sicer o izenačenju srednjespolske oblike zaimka (nekdaj **tū < *tō*) z žensko obliko *tā*, tj. **tō* (s. sp.) → *tā* (s. sp.).

29 To velja le, če v navedenih primerih ne gre za soobstoj nove ženske in stare srednje oblike, kar je izpričano tudi drugod (prim. tip *velika jájca*, 3.1.3), a na podlagi razpoložljivega gradiva za ta govor ni ugotovljivo. Zaradi namena predstavitve metodologije je v besedilu podrobneje obravnavana le prva možnost.

3 UJEMALNI TIPI SAMOSTALNIKOV (IZVORNO) SREDNJEGA SPOLA

Ujemalne tipe razujem kot panhrone skupke oblikovnih in oblikoskladenjskih značilnosti samostalnika in z njim ujemajočih se besed. Poimenovani so po obliki v im., saj so v tem sklonu najbolj razpoznavni. Zapisani so poknjženo po etimološko-zgodovinskem načelu. Morfologija ujemalnih besed in samostalnikov izven im. in tož. zaradi kompleksnosti problematike ni obravnavana. Nekdanje soglasniške osnove niso obravnavane ločeno od tematskih, ker gradivo kaže, da so v im. – tož. dv. in mn. sovpadle s slednjimi (gl. Tesnière 1925b: 167–168). Iz obravnave so izključeni tudi dvojinski primeri tipa *pręd dvęma bjęla gradęwa* (Malošče [Bekštajn], Tesnière 1925b: 225), kjer se namesto pričakovanega orod. pojavlja oblika za im. – tož.

3.1 Ednina

Izhodiščni edninski tip je *veliko město*, ki so ga lahko zamenjali tipi *vęlik męsto*, *vęlik jájca*, *velika čęla* in *velika jájca*. Različni edninski ujemalni tipi lahko soobstajajo v istem govoru, prim. dol. *dóbrę senų ob sęnce je atųmnų* (Grosuplje, SLA T240 V813), srsav. *'kisu m'lę:k ob de'bę:la 'ja:jca* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 256), slgor. *'vęlka 'uękna ob 'vęlko 'mięsto* (Zgornja Velka, SLA T364 V814).

3.1.1 Tipa *vęlik męsto* in *vęlik jájca*

Razpravo o edninskem tipu je treba začeti pri odpadu izglasnega nenaglašenege *-o v osrednjih narečnih govorih, npr. *lęt* (Kropa, Škofic 2019: 123) < psln. **lęto* (prim. Oblak 1888: 410–411; Ramovš 1918–1920: 158–160; Tesnière 1925b: 157–159; Isačenko 1939: 70–71; Ramovš 1952: 35–36; Stankiewicz 1965: 183; Priestly 1984b; Greenberg 2000: 150; Smole 2006: 127). Če je celotna pot od psln. *-o do odpada le fonetični razvoj, moramo za osrednje govore zaključiti, da se je razlika med psln. *o in *ę v izglasju (in samo tam) ohranila, in sicer kot ozki *-ę proti širokemu *-o (prim. Rigler 1963: 44), saj odraz slednjega v teh govorih ni odpadel, prim. tož. *žlę:co* (Kropa, Škofic 2019: 106) < psln. **žlęcę*.³⁰ Da je odpad zgolj rezultat fonetike, ni tako enostavno ugotoviti, ker je izglasni *-o v oblikotvorju skoraj popolnoma omejen na eno samo slovnično kategorijo, tj. im. – tož. s. sp. nominalnih besednih vrst, in bi zato lahko bil vsaj delno rezultat morfoloških procesov oz. analogije, npr. nastanek ozkega izglasnega *-ę v im. – tož. ed. s. sp. po analogiji na perispomena tipa psln. **blagę*, kjer je fonetičnega nastanka.³¹ Da gre res za popolnoma fonetični razvoj od *-o do -ę, kažejo določene izolirane be-

30 Iz tega so izvzeti koroški govori, kjer tudi *-ę odpade, prim. tož. ed. *qręyu* < **kręvo*, 3. os. mn. *dųaj* < **dęlajo*; orod. ed. *qręyu* za **kręvo* je nejasen (Sele, SLA T024 V331, V750).

31 Prim. Ramovš 1918–1920: 158 in Tesnière 1925b: 158, ki sta operirala le z *-ų → *-u, kar za nedolenjske govore ne pride v poštev.

sede³² ter za koroščino odpad *-o (gl. op. 30), da gre vsaj za delni fonetični razvoj, pa predvsem obrobni areali z odrazom -ə in/ali le položajno odpadlim samoglasnikom, kar izdaja fonetični značaj spremembe (prim. Smole 2006).³³

Kljub fonetičnemu razvoju, ki je glasovno končnico za s. sp. izenačil z ničto končnico za m. sp. (tj. apokopa končnice, ki posredno ali neposredno odraža psln. *-o), se razlika med izvornima oblikama lahko ohranja (tako pri ujemalnih besedah kot pri samostalniku) zaradi različnih izhodiščnih in sekundarnih naglasnih in glasovnih opozicij med njima, npr. *sûx* ≠ *səx* < **sûh* ≠ **suh* (Sele na Rožu, Isačenko 1939: 92), *tóapu* ≠ *tòpu* < **tòpɫ* ≠ **toplò* (Kneža, Logar 1968a: 408), *uè:lək* ≠ *uèl:k* < **velik* ≠ **veliko*, *u'sok* ≠ *usó:k* < **visòk* ≠ **visokò*, *kú:xou* ≠ *kú:xal* < **kùhal* ≠ **kùhalo* (Kropa, Škofic 2019: 75, 179, 186, 226, 250). S pomočjo teh lahko v govorih, ki poznajo apokopo *-o, ločimo med starimi oblikami na *-o, ki jih je prizadel zgolj fonetični razvoj, ter novimi oblikami, ki so tako ali drugače rezultat analogije po moški obliki. Tako je v teh govorih mogoče zaznati rabo izvorno moških oblik ujemalnih besed s samostalniki srednjega spola, npr. *tó:pu sò:nce* (Kropa, Škofic 2019: 133); pričakovana oblika za s. sp. bi bila ***tó:plə sò:nce* < **toplò s̄nce* (prim. Ramovš 1952: 36). V tem primeru gre za morfološko izenačitev oblik ujemalnih besed v im. – tož. ed., z vidika ujemalnih vzorcev pa za nastanek medvzorčnega sinkretizma, tj. **tó:pu* (m. sp.) ≠ **tó:plə* (s. sp.) → *tó:pu* (m. sp.) = *tó:pu* (s. sp.).³⁴ Taki primeri se pojavljajo tudi v govorih, ki ne poznajo apokope *-o, prim. zilj. *čísu mlíaka* (Rateče, Čop 1983: 36; prim. op. 18). To verjetno velja tudi za vse zgornjegorenske govore, prim. *lěp žítə* (Srednja vas v Bohinju, SLA T196 V191). Za te govore Čop (1983) navaja številne oblike z ohranjeno končnico, še posebej ob nesamostalniških osebkih (Čop 1983: 36; prim. 2.1.1.), kjer se končnica zelo dosledno ohranja, npr. *pə ldi bo ponoréwə* (Žirovnica, Moste, ibid.), *je že usə zarâšəno* (Bohinj, Bled, Čop 1983: 127), ob tem pa imamo ponekod očitno še ohranjeno staro srednjespolsko obliko tudi ob samostalnikih srednjega spola, prim. *korítə je bíwə* (Mojstrana, ibid.), po drugi strani pa naj bi se tudi ob nesamostalniških osebkih pojavljale brezkončniške oblike (Čop 1983: 36). Čeprav je soobstoj oblik z ohranjeno končnico ter brezkončniških oblik v teh govorih še nerešen in očitno zapleten problem, je jasno, da prav zaradi soobstojanja oblik ne moremo računati s fonetiko, ker fonetični razvoj ne bi ustvaril tovrstnih dvojnic (Tesnière 1925b: 158). Na to namiguje tudi glasovna vrednost končnice,

32 Najbolj jasno *in*, *inu*, *ino* < **ino*. Pri vrsti takšnih besed obstaja možnost, da že izhodiščno niso vsebovale *-o, prim. *prek*, *mim*, *tam*, *kam* ipd., zaradi njihove izoliranosti pa je treba upoštevati tudi možnost posebnih razvojev ter mednarečnega prevzemanja.

33 Izglasni -o se ohranja tudi v osebilu za 1. os. mn. -mo z nejasno zgodovino (prim. Olander 2015: 354–355). Lahko bi odražalo *-mo, kar lahko predstavlja izhodiščni *-mo z nazalizacijo zaradi predhodnega nosnika.

34 Srednji spol je v govoru Kroke ohranjen, prim. 2.1.1.

saj na večini območja ni prišlo do redukcije v *-ə*,³⁵ ki jo vidimo na drugih mejnih območjih pojava. Ta areal bi torej bilo treba izključiti iz območja z apokopo **-o* (prim. karto Smole 2006: 136).

Do morfološkega izenačevanja pa prihaja tudi pri samostalnikih, na kar najbolj jasno kaže oblika *jájc* ← **jajcě*, ki se pojavlja predvsem v govorih gorenjske, dolenske in rovtarske narečne skupine, saj izglasni **-e* v teh govorih ne odpade. Podobno kaže gradivo tipa vdol. *čáŷ*, rod. *čála*, *däŷ*, *dála* (okolica Mokronoga, Ramovš 1952: 36), *dən* 'dno' (Brezovica pri Mirni, SLA T268 V734), saj oblike v im. ne morejo biti posledica zgolj fonetičnega razvoja. Glede na sovpad **-o* in **-u* v zgornjegorenjskih govorih (prim. op. 35) na morfološko preoblikovanje lepo kaže razlika med nekdanj enakozvočnima oblikama ledinskega imena im. *Sědu* < **sedlǝ* in mest. na *Sědwo* < **sedlǝ* (Javorniški Rovt, Čop 1983: 35). V Srednji vasi v Bohinju, ki torej ne pozna apokope **-o* kot fonetičnega pojava, se ob oblikah *rěbrǝ*, *stěŷno*, *kolěno*, *uǝknu*, *kwádwǝ/kwawlǝ*, *želězo*, *jápkǝ*, *vínǝ*, *děbwǝ*, *gnězdǝ* pojavljajo tudi *kolěn*, *šŷŷ*, *kwádoŷ*, *korít*, *jápk*, *vín* (SLA T196), ki jih je prav tako treba razumeti kot morfološko preoblikovane.

Tradicionalno bi bile vse oblike brez srednjepolske končnice označene z izrazom maskulinizacija nevtar. A če maskulinizacija pomeni menjavo spola (gl. 2.2),³⁶ potem z vidika ujemalnih skupin v nobenem od zgornjih primerov zgolj na podlagi predstavljenih dejstev še ne moremo govoriti o maskulinizaciji. Sprememba *lé:t* < psln. **lěto* je lahko zgolj fonetična, nastala oblika pa sama po sebi ne more biti povedna za slovnični spol, saj je ta zanesljivo določljiv zgolj na podlagi ujemalnih besed. Tudi na podlagi primerov *lěp žítǝ* in *tǝ:pu sǝ:nce* še ne moremo govoriti o menjavi spola, saj je to odvisno od oblik ujemalnih besed tudi v drugih številih. Tukaj gre dejansko za izenačevanje oblik enega splošnega ujemalnega vzorca z drugim, »moškim« splošnim ujemalnim vzorcem, saj oblike ujemalnih besed v množini niso enake oblikam za moški spol (prim. 2.2). Ker je izraz maskulinizacija v obstoječi literaturi

35 Čop (1983: 26–37) za **-o* in **-u* navaja enake odraze za posamezne govore, kar nakazuje sovpad obeh glasov, verjetno v **-u* (Rigler 1963: 44), ki se nato niža v smeri proti *o* in/ali reducira v smeri proti *ə*. Zožen odraz izkazuje tudi naglašeni **-ǝ*, prim. dol. *dnǝ* : *kǝš* < **kǝš* (Zagradec, SLA T256 V319, V734), ki seveda ne odpada, prim. gor. *d'na* : *čé:l* (Kropa, Škofic 2019: 123, 127).

36 Izraz *maskulinizacija* je razložen kot »prehajanje nevtar v maskulinum« (Ramovš 1935: 16), »zamenjava srednjega spola z moškim« (Toporišič 1992: 100), »prehod besede v moški slovnični spol« (Snoj 2009: 17) ali »samostalniki srednjega spola postanejo moškega spola« (Bon – Smole 2019: 243); raznorodnost pojavov, označenih s tem izrazom, je z razlago »menjava spola oz. prehajanje iz srednjega spola v moškega oz. izenačitev oblik srednjega spola z oblikami moškega« predstavila Tjaša Jakop (2008: 57; 2019: 255). Velikokrat je izraz rabljen brez definicije (npr. Ramovš 1952: 36; Priestly 1984b).

rabljen zelo široko,³⁷ ga je smiselno razumeti večpomensko³⁸ (enako velja za izraz feminizacija): (1) maskulinizacija samostalnika oz. **samostalniška maskulinizacija**, tj. menjava spola oz. prehod samostalnika iz srednje ujemalne skupine v moško, s čimer samostalnik menja splošni ujemalni vzorec, in (2) maskulinizacija ujemalnega vzorca oz. **ujemalna maskulinizacija**, tj. analoška sprememba v ujemalnem vzorcu, in sicer izenačenje nekega dela srednjega ujemalnega vzorca z moškim, pri čemer je srednja ujemalna skupina ohranjena.³⁹ V primerih tipa obir. *weséle nówe léat* (Obirsko (starejše), Priestly 1984b: 357), posav. *mlâik je bâl* (Žigon, SLA T303 V813), srsav. *vâkŋ je pâdl* (Polzela, SLA X259a V813) ne moremo govoriti o maskulinizaciji v nobenem smislu;⁴⁰ taki primeri jasno kažejo,

37 Maskulinizacija in feminizacija sta v vsakem primeru diahrona procesa, zato teh izrazov ni mogoče rabiti za opisovanje stanja v posameznem govoru, npr. v morfoloških opisih, temveč sodita k interpretativni diahroni analizi tega stanja. Prim. tudi op. 39.

38 V literaturi se pojavljata dve tipologiji maskulinizacije (in feminizacije). Prva – starejša in manj eksplicitna – se pojavlja pri Ramovšu in Logarju, ki razlikujeta »lingvistični« oz. »formalni« ter »psihološki« vidik maskulinizacije, tj. odražanje spola (a) v obliki samostalnika ali (b) zgolj »v jezikovnem čutu« oz. kasneje »v zvezi v stavku« (v izrazju pričujočega prispevka to ustreza ujemalnemu vzorcu), prim. Ramovš 1935: 112, 120; 1952: 36; Logar 1941: 207; prim. tudi Dovjak 2011: 13–14. Ramovševo in Logarjevo izražanje predstavlja nesistematični poskus opisovanja primerov, ki so jima zaradi izhodišča, da oblika samostalnikov sama po sebi kaže slovnični spol, povzročali težave (o neustreznosti tega pristopa gl. 2.1.2). Bolj načelna je tipologija Stankiewiczza (1965: 183–184), ki jo prevzame Priestly (1984b: 357–358): razlikujeta med *besedno maskulinizacijo* (polj. *maskulinizacja leksykalna*), kjer zgolj nekatere besede spremenijo spol, a je srednji spol v slovničnem sistemu ohranjen, in *slovnično maskulinizacijo* (polj. *maskulinizacja gramatyczna*), kjer je srednji spol v celoti odpravljen. Izraza sta prekrivna z zgoraj predstavljenima konceptoma *menjava spola* in *sovpad spolov*, umanjka pa ustreznik za *spremembo v ujemalnem vzorcu* ter uvid, da lahko sovpad spolov povzročita tako menjava spola kot sprememba v ujemalnem vzorcu.

39 Kot ujemalno maskulinizacijo ali feminizacijo je mogoče označiti le tiste analoške spremembe, kjer analoģija deluje v smeri zblizevanja ujemalnih vzorcev. Pri sinkretizmu fonetičnega izvora ali pri tistem analoškega izvora, ki ni posledica izenačevanja z obliko iz drugega ujemalnega vzorca, govoriti o maskulinizaciji ali feminizaciji ni smiselno. To je mogoče lepo ponazoriti na primerih iz razdelka 2.2: ker je medvzorčni sinkretizem psl. **dǫvĕ* (s. sp.) = **dǫvĕ* (ž. sp.) fonetičnega nastanka (< **duuoi* ≠ **duuaj*), ne bi bilo ustrezno govoriti niti o feminizaciji srednjespolske niti o »nevtrizaciji« ženskospolske oblike, saj je enakozvočje teh oblik slučajna posledica fonetičnega razvoja. Dalje, če je psl. **trĭ* (s. sp.) fonetični odraz pide. **trih₂*, in psl. **trĭ* (ž. sp.) analoško posplošna oblika za tož., prav tako ne bi bilo ustrezno govoriti o feminizaciji srednjespolske ali o »nevtrizaciji« ženskospolske oblike, saj je njun sovpad slučajna posledica analoškega procesa, ki ni povezan z zblizevanjem ujemalnih vzorcev. Nasprotno pa v primeru, da je psl. **trĭ* (s. sp.) analoška, izvorno ženska oblika na podlagi medvzorčnega sinkretizma psl. **dǫvĕ* (s. sp.) = **dǫvĕ* (ž. sp.), to spremembo lahko razumemo kot feminizacijo srednjega (besednega) ujemalnega vzorca.

40 Pridevnika *weséle* in *nówe* (Obirsko) kažeta določno končnico za s. sp. na *-e* < psl. **-oje*, ki pripada samo srednjemu splošnemu ujemalnemu vzorcu. Pridevnika *bâl* (Žigon) in *pâdl* (Polzela) ne kažeta prehoda **-l* > **-u*, ki bi bil pričakovan, če bi šlo za prvotno moško obliko, zato verjetno odražata psln. srednjespolski obliki **bélo*, **pà(d)lo* (manj verjetno je, da gre za izravnavo po stranskih sklonih, elkanje ali za dlč. obliko **bĕli*, prim. *šĭl* 'šilo', mn. *šĭli*, Žigon, SLA T303 V121); samostalnika imata torej še vedno srednji splošni ujemalni vzorec. V vseh primerih je srednji spol samostalnika kljub ničti končnici samostalnika (in ujemalnih besed) ohranjen, prišlo ni torej niti do samostalniške niti do ujemalne maskulinizacije.

da maskulinizacije ni mogoče ugotavljati zgolj na podlagi samostalniških oblik *lét*, *ókən*, *mlék* ipd.⁴¹

Ujemalni tip, ki izkazuje medvzorčni sinkretizem z ujemalnim vzorcem za moški spol v im. in tož. ed., imenujem tip *vélik mĕsto*. Tudi v govorih z odpadom izglasnega **-o* (kar bi dalo *vélik mĕst*) se ta tip razlikuje od izvirnega tipa *veliko mĕsto* (ki bi postal *velik mĕst*). Če je do preoblikovanja dokazljivo prišlo tudi v samostalniški obliki, govorim o tipu *vélik jájc* (tip ***veliko jájc* po mojem vedenju ni izpričan, a prim. op. 21). Tip *vélik jájc* ima torej ob izvorno moški obliki ujemalnih besed tudi analoško ničto samostalniško končnico. To je posebej jasno pri o-osnovah z izhodiščnim im. ed. na **-e*, npr. gor. *já:ȳc* (Kropa, Škofic 2019: 124), posav. *jâȳc* (Sevnica, SLA T304 V501) ← **jajcĕ*, saj **-e* v teh govorih ne odpade. Ker sta oba navedena samostalnika srednjega spola, prim. *já:ȳca so se stò:ȳkle* (Kropa, Škofic 2019: 179), *trí jâȳce* (Sevnica, SLA T304 V501),⁴² ničta končnica verjetno ni prevzeta od samostalnikov m. sp., temveč od samostalnikov s. sp. tipa *é:n vé:lək mĕ:st*, mn. *ve:l̥:ke mĕ:sta* (Kropa, Škofic 2019: 123, 133), kjer je nastala fonetično iz **-o*. Takšne oblike pa se pojavljajo tudi v sistemih, kjer ni prišlo do apokope **-o*, prim. ter. *já:buk* proti *liĕto* (Ter, Ježovnik 2022: 308–309), *niĕst* ‘gnezdo’ proti *liĕto* (Zavarh, Ježovnik 2022: 308, 311), dol. *jâȳc*, *jábuk* proti *mlâȳku*, *sònce je otəmnáȳlu* (Ribnica, SLA T247 V813), ter v sistemih, kjer oblika samostalnika ne more biti zgolj posledica fonetičnega razvoja, prim. vdol. *čĕáȳ*,⁴³ orod. *s čĕálam* (Mokronog, SLA T267 V006). Te primere je treba pojasniti po analogiji na moške o-osnove. Ramovš (1952: 36) in Ježovnik (2022: 308) sta podlago

41 Spol samostalnika (sinhroni vidik) in samostalniško oz. ujemalno maskulinizacijo (diahroni vidik) je v teh govorih mogoče ugotavljati le na podlagi ujemalnih besed, in sicer izključno tistih, ki so kljub apokopi **-o* ohranile razliko med prvotno srednjo in moško obliko, nabor takih besed pa je odvisen od fonetičnega in morfološkega razvoja posameznega govora. Izmišljeni primer *lĕp jábuk* iz nekega sistema, ki še pozna samostalnike srednjega spola, torej ne dopušča zaključka, da je *jábuk* moškega spola niti da gre za izvorno moško obliko pridevnika, saj oblika *lĕp* lahko odraža **lĕpo* s posplošenim naglasom na prvem zlogu. Če obravnavani govor ne pozna švapanja, bi rabo izvorno moške oblike potrdila zveza *cĕȳ jábuk* (in ne *cĕl* ali *cĕl̥*, a zgolj če lahko izključimo možnost, da gre za določni obliko **cĕli*) ali pa *dòbær jábuk* (in ne *dòbær*, če seveda nista kot v nekaterih dolenjskih govorih odraza v nezadnjem zlogu podaljšanega **o* in sekundarno naglašenege **o* sovpadla, prim. op. 57), a še vedno ne moremo zaključiti, da je samostalnik moškega spola. To je mogoče šele, ko ugotovimo celoten ujemalni vzorec, torej tudi v ostalih sklonih in številih, npr. *velik jábuka* (in ne *velike jábuka*). V tem primeru je samostalnik moškega spola, in sicer zaradi samostalniške maskulinizacije, saj so samostalniki srednjega spola še ohranjeni. Iz tega primera pa ni mogoče vleči zaključkov o ujemalni maskulinizaciji srednjega ujemalnega vzorca; govor bi jo lahko poznal (*cĕȳ*, *dòbær sònce*) ali pa ne (*cĕl̥/cĕl̥*, *dòbær sònce*). Če pa bi se izkazalo, da ima leksem *jábuk* množinski tip *velike jábuka* (in ne *velik jábuka*), ne bi bilo mogoče na podlagi primera *lĕp jábuk* govoriti o samostalniški maskulinizaciji, saj samostalnik ni moškega, temveč srednjega spola, in je tedaj treba obliki pridevnikov v *cĕȳ jábuk*, *dòbær jábuk* razlagati z ujemalno maskulinizacijo.

42 Za govor Kroke je značilen množinski tip *velike mĕsta* (gl. 3.3.1, prim. tudi 2.1.1), za govor Sevnice pa tip *velike mĕste* (gl. 3.3.2).

43 Če bi bila oblika zgolj posledica apokope, ne bi pričakovali *-ȳ* iz **-l < *-lo*.

za analogijo videla v skupnih oblikah v stranskih sklonih, npr. rod. ed. *jávora* = *jábolka* (Ježovnik, *ibid.*). Razlaga se mi zdi manj verjetna, ker so pogoji za to analogijo izpolnjeni na zelo širokem območju, ki tipa *vélik jájc* ne pozna. Verjetnejša razlaga je, da gre za posledico stika v glavnih sklonih. Tako izhodišče lahko predstavlja dvojniski tip *dvâ ôkna* (gl. 3.2.3 in prim. Tesnière 1925b: 156–160), tj. *dvâ velika ráka* : *vélik ràk* = *dvâ velika jájca* : X, X = *vélik jájc*.⁴⁴ Podporo izhodišču analogije izven ednine lahko predstavlja razlika med leksemoma *jájce* in *sônce*: samostalnik *jájce* je preoblikovan na širokem območju, samostalnik *sônce*, ki je rabljen predvsem v ednini, pa nikjer. Teoretično je mogoče, da so te oblike prevzete iz govorov z apokopo *-o, a je to razlago težko podpreti z argumenti.

Pri tipu *vélik mésto* je analogija dokazljivo prizadela le ujemalne besede;⁴⁵ te jasno kažejo na izhodiščeno moško obliko, npr. selš. *wélk uókn* (Rudno, SLA X170a V145), srsav. *'kisu m'lè:k* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 256). V govorih z odpadom *-o gre lahko za posledico tega odpada, ki je pri določenih ujemalnih besedah povzročil besedni medvzorčni sinkretizem, npr. sln. nar. *zavît* (m. sp.) = *zavît* (s. sp.) < psln. **zavît* ≠ **zavîto*.⁴⁶ Po analogiji na take primere se je moška oblika začela uporabljati namesto srednje tudi pri drugih ujemalnih besedah, kar je postopoma privedlo do splošnega medvzorčnega sinkretizma, npr. *zavît* : *dôbær* (m. sp.) = *zavît* : X (s. sp.), X = *dôbær*. S to razlago pa težko razložimo primere v narečnih govorih, kjer do odpada *-o ni prišlo:

Gradivo: zilj. *lêp sô:nca* (Lipalja vas, Kenda-Jež idr. 2016: 73), *mlíaka je fríšn*, *sénò je súx*, *sônce je tópu*, *téle je mwâd* (Ukve, SLA T005 V813), *sùx sé:mo* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 102), *čísu mlíaka*, *Srêdñ bñda* (Rateče, Čop 1983: 36, 127), *mlíakò je bíau*, *swâb*, *dôbr létò* (Brnca, SLA), *usâk čêwòl'čêwò* (Kranjska Gora, SLA T009 V006), rož. *dôbær mliqò*, *uèlâq hnizdò*, *súx létò*, *sinû je saxù/súx*, *mliqò je dorò/dôbær*, *ti súx sinû je dôbær za jéstò* (Sveče, SLA T016 V813), *wásêw nów létò* (Slovenji Plajberk, Priestly 1984b: 357), gor. *lêp žítò* (Srednja vas v Bohinju, SLA), dol. *mléjku je dábru/dúobær*, *súonce se je skrilu/skrû* (Gorenji Vrh pri Dobriču, SLA T265 V813), morda tudi v govoru Tera.⁴⁷

Nastanek tipa *vélik mésto* je v teh primerih zelo težko prepričljivo razložiti. Njegov nastanek si je mogoče predstavljati enako kot pri tipu *vélik jájc*, a z dodatkom, da je analogija prizadela zgolj ujemalne besede, ne pa tudi samostalnikov, npr. *dvâ velika ráka* : *vélik ràk* = *dvâ velika mésta* : X, X = *vélik mésto*, kar bi se nato

44 Množinski tip *veliki mésti* kot izhodišče za analogijo izključuje dejstvo, da so množinske oblike pogosto ohranjene, prim. *jâ:buka* (Ter, Ježovnik 2022: 309), *jájca* (Ribnica, SLA T247 V501).

45 Samostalnik v tipu *vélik mésto* namreč bodisi nima ničte končnice, npr. *čísu mlíaka* (Čop 1983: 36), ali pa je ta lahko nastala fonetično zaradi odpada *-o, npr. *dêbu polém* (Rudno, SLA X170a V317); tu torej ni mogoče govoriti o morfološkem preoblikovanju samostalnika, ki je jasno vidno pri leksemu *jájc*.

46 Tovrstnih primerov je več na območjih z določenimi fonetičnimi ali morfološkimi značilnostmi, npr. švapanjem (**uesêu* = **uesêu* < **vesêl* ≠ **vesêlo*) ali ustalitvijo starega cirkumfleksa na istem zlogu kot v moški obliki (**mlâd* = **mlâd* < **mlâd* ≠ **mladô/mlâdo*).

47 »[S]amostalniki srednjega spola pa so često občuteni kot moškospolski« (Ježovnik 2019: 468).

posplošilo na vse, tudi večinoma edninske samostalnike s. sp. tipa *mlěko*, *sŕnce*. Glede mednarečnega širjenja pojava z območij, ki poznajo apokopo *-o, velja enako kot pri tipu *vělik jájc*.

3.1.2 Tip *velika čéla*

Ker je bil ta tip že obravnavan v razdelku 2.3, bo tukaj predstavljen krajše. Območje s središčem v tolminskem narečju z baškim podnarečjem pozna sovpad izglasnih *-o in *-o, in sicer imata oba odraz -a, ki enako kot odraz *-o v rovtarskih narečjih nasploh sovpadе z odrazom izhodiščnega *-a. Podobno kot fonetični razvoj *-o > -∅ še ne pomeni (samostalniške ali ujemalne) maskulinizacije, fonetični razvoj *-o > -a še ne pomeni (samostalniške ali ujemalne) feminizacije.⁴⁸ Kot tip *velika čéla* identificiram samostalnike s samostalniško feminizacijo, katere vzrok je izglasno akanje na istem območju, prim. *ãdna čěla*, *ãdnę čělę*, *ãdni čěl* (Most na Soči, Kušar 1959: 19), *lîtwa* (< *dlětvo), z *debięla lîtwa*, mn. *lîtwe* (Šebrelje, SLA T165 V814). Nekateri samostalniki na tem območju še ohranjajo srednji spol oz. izhodiščni tip *veliko męsto*, prim. *tã mlîka je yuŕsta*, *mãla dãbãrya mlîka* (Grahovo ob Bači, SLA T162 V813), *lîpa sędla*, *lîpya sędla*, na *lîpmu sędlu* (Šebrelje, SLA T165 V814). Samostalnik *kûla* 'kolo', -e, na *kûl*, mn. *kûla*, *kûl*, na *kûlax* (Šebrelje, SLA T165 V814) je kljub še ohranjeni prvotni obliki za mn. s. sp. na -a prešel v ženski spol (samostalniška feminizacija s prestrukturiranjem v ednini – tip *velika čéla*), saj je za ta govor značilen množinski tip *velike męsta*, prim. *tu sa blę dãbrę lîta*, *tîč ięmaję tãrdne ymîzda*, *kûreta nęseje debięlę ięjica*, *wacvãrte ięjica* (SLA T165 V810b). Možen primer ujemalne feminizacije je *tã* v že navedenem primeru *tã mlîka je yuŕsta* (Grahovo ob Bači).⁴⁹

3.1.3 Tip *velika jájca*

Za tip *velika jájca* je značilen ženski spol (samostalniška feminizacija) in popolno prestrukturiranje v ā-osnovo, npr. *'vãlka 'uŕkna* (ob *'vãlko 'mięsto*), rod. *'uŕkne*, orod. z *'uŕkno*, dv. *'uŕkni*, mn. *'uŕkne* (Zgornja Velka, SLA T364 V145, V814). Razlikujem ga od tipa *velika čéla*, saj obsega drugačen nabor samostalnikov in se pojavlja predvsem v govorih brez akanja, zaradi česar mora imeti drugačen izvor. Žarišče tega pojava se je vselej postavljalo na stičišče koroške, štajerske in panske narečne skupine (prim. Ramovš 1935: 167, 168; 1952: 37;⁵⁰ Smole 2006: 130), ker se tam pojavlja največ samostalnikov z izvedeno spremembo. Čeprav je

48 Prim. zilj. govor Rateč, kjer kljub izglasnemu akanju pride do ujemalne maskulinizacije v ednini, npr. *čisu mlîka* (Čop 1983: 36).

49 Ker gre na tem območju večinoma za govore brez tonemskih opozicij, oblike za ž. in s. sp. sovpadеjo v velikem deležu. V govoru Zatoľmina se razlikujejo predvsem, kadar je končnica naglašena, prim. *'su:ãncã jã 'zi:ã š'lu:ã* proti *ml'du:ãst jã 'xi:tra š'la* (Čujec Stres 2010: 224).

50 Z imenom *Goričko* je avtor verjetno mislil na Slovenske gorice, prim. Smole 2006: 130.

pojav, ki ga opazimo že v 16. stoletju npr. pri leksemu *bedra* (SSKJ16), značilen za to območje, primeri iz drugih narečij kažejo, da je areal bistveno širši.

Gradivo: zilj. *rěbrà*, -è, mn. *rěbrè*, *čriawà*, rod. -hè, mn. *čriabe* (Ukve, SLA T005 V043, V051B), je *bwà žalé:za čiaz* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 102), *rěbrà*, tož. *rěbrò* (Blače, SLA T003 V043), *rěbrà*, -è, mn. *rěbrè* (Kranjska Gora, SLA T009 V043), rož. *čauà*, rod. *čalè*, tož. *usogò čauò*, mest. *čalè* (Čahorče, SLA T018 V006), obir. *dó:ra jà:buqa*, mn. *lé:sne jà:buqe*, *rěabra*, -e, mn. *rěabre* (Obirsko, Karničar 1990: 62, 179; SLA T029 V043), podj. *òbàqa* 'jabolko', mn. *òbàqia* (Djekše, SLA T032 V405), *rěbra*, -e, dv. *rěbrj*, mn. *rěbre* (Belšak, SLA T039 V043), ter. *bé:dra*, -e, mn. *bé:dre* (Ter, Ježovnik 2019: 393), vdol. *čreva*, *črève*, mn. *črève* (Šmalčja vas, SLA V053), posav. *iàjca*, -e, mn. *iàjce*, *ena dārva*, *dve dārve*, mn. *dārve*, *bēdra*, rod. *bēdre*, *ēna črēva*, mn. *črēve*, *rīabra*, -e, *pārgūša*, -e, mn. -e (Ložice [Gorenji Leskovec], SLA T305 V040, V043, V051, V057, V158, V501), *biēdra*, -e, *rīebra*, -e, mn. *rīebre* (Leskovec pri Krškem, SLA T306 V043, V057), srsav. *de'be:la 'ja:jca*, dv. *d'vè: de'be:le 'ja:jce*, mn. *'ja:jce* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 256, 257), kozj.-biz. *rěbra*, mn. *rěbre* (Pišce, SLA T347 V043), *wūxa*, -e, mn. *wūxe* (Bistrica ob Sotli, SLA T345 V008).

Od Ramovša (1935: 167; 1952: 37) naprej je znano, da gre pri tem tipu za analoško narejeno ednino (tako tudi Smole 2006: 130) zaradi ujemanja z ženskimi ā-osnovami v dv. in mn. (tip *velike mēste*, gl. 3.3.2) oz. za sočasno prestrukturiranje v ā-osnovno in z njo povezano samostalniško feminizacijo. To razlago podpira arealna distribucija tipa *velike mēste* (gl. 3.3.2), saj ga poznajo vsi govori s tipom *velika jājca*⁵¹ (izjema so le govori na prehodnem arealu, kjer se pojavljata tako tip *mēsta* kot *mēste*, prim. op. 67). Podporo najdemo tudi v dejstvu, da do samostalniške feminizacije ne prihaja pri (navadno) neštevnih samostalnikih,⁵² npr. *mlěko*, *vīno*, *žito*, *sōnce*, *senò*, *mesò* (prim. Koletnik 2001: 130). V slovenskogoriškem narečju se poleg ujemalnega vzorca v dv. in mn. ujemajo tudi samostalniške končnice za daj., tož. in mest. ed., kar je prav tako lahko prispevalo k reinterpretaciji. Da so bile nove oblike večinoma narejene na podlagi množinskih oblik, kažejo naglasne značilnosti, npr. srštaj. *rēibra*, rod. -e, dv. -e, mn. -e (Proseniško, SLA T328 V043). Najti pa je mogoče tudi oblike, ki odražajo edninske naglasne razmere, npr. srštaj. *rīēbra*, rod. -e, dv. *rēibre*, mn. *rēibre* (Tlake, SLA T338 V043), slgor. *rēbra*, rod. -e, mn. *rēbre* (Črešnjevci, SLA T368 V043). Izhodišče za nastanek teh oblik bi lahko bil npr. mest. ed. **rebrī* = **ženī* iz psl. **rebrē* = **ženē* (v nekaterih govorih tudi daj. in tož. ed.) ali pa gre za

51 Poseben primer je leksem *jabolko*, ki se pojavlja kot ā-osnova v mnogo širšem obsegu kot vsi ostali samostalniki (Oblak 1888: 411; Tesnière 1925b: 152), in sicer v nekaterih obsoških, nadiških, briških, banjških, kraških, istrskih, zahodnih notranjskih, vzhodnodolenjskih, belokranjskih, vzhodnih prleških ter prekmurskih govorih.

52 Morda zgolj navidezno izjemo predstavlja ter. *želi:ēza*, ki se ob obliki *želi:ēzo* pojavlja v govoru Prosnida in nima izpričane množine (Ježovnik 2019: 391). Množina je izpričana v večini preostalih v navedenem delu obravnavanih govorov (v Zavarhu je bila celo zabeležena oblika *zeliēze*), kar kaže na obstoj števnega pomena te besede (ibid.). Da se oblika na -a pojavlja ravno v govoru Prosnida, ne preseneča, saj je to edini terski govor, kjer je tip *velike mēste* skoraj popolnoma izpodrinil tip *velike mēsta*, hkrati pa ima izmed vseh obravnavanih govorov največ samostalnikov, ki so se prestrukturirali v ā-osnove (ibid.).

križanje med staro obliko *rébro* in novo obliko *rěbra*, ki v posameznem govoru lahko soobstajata, npr. slgor. *drěiva* ob *dřevđu*, mn. *drěivę*, *đuka* ob *okđu* (Črešnjecvi, SLA T368 V391, opis str. 29–30), prl. *sěnce*, *-ę* ob *sěnce*, *-a* (Sveti Tomaž, SLA T376 V007). Manj primerna je razlaga z reinterpetacijo množinske oblike *jájca* kot edninske (Ježovnik 2022: 308), ki bi bila lahko nejasna le v im. (tož. ne pride v poštev, saj mn. *velika jájca* ≠ ed. *veliko jájco*) in le v primerih brez osebne glagolske oblike (sicer razliko kaže glagol, prim. *jájca jě* proti *jájca sđ*).

V vzhodnih slovenskogoriških govorih z ohranjenim tipom *velike męsta*, ki poznajo tudi tip *velika jájca*, se pojavlja neobičajen sklanjatveni vzorec, npr. *ko'leno*, rod. *ko'lene*, daj. *ko'lenj*, orod. *ko'lenoj* (Koletnik 2001: 130).⁵³ Stransko-sklonske oblike bi bilo mogoče razložiti po reinterpetaciji končnic daj. *-i*, tož. *-o*, mest. *-i*, ki se v *ā*-sklanjatvi glasijo enako, na tej podlagi pa bi bila narejena tudi nov rod. in orod. (verjetno je na to vplival tudi tip *velika jájca* v sosednjih govorih). Ti samostalniki imajo poseben ujemalni vzorec, zato tvorijo posebno ujemalno skupino in lahko predstavljajo (če gre za nezanemarljivo število samostalnikov in če ta sprememba ni prizadela prav vseh samostalnikov izvorno srednjega spola) četrti spol.

3.2 Dvojina

Izhodiščni dvojinjski tip je *dvę ókni*,⁵⁴ ki so ga lahko zamenjali tipi *dvā ókna*, *dvę ókna*, *dvā ókna*, *dvā lętu*, *dvā lętu*, *dvę ókni* in *dvę ókne*. Različni dvojinjski tipi lahko soobstajajo v istem govoru, prim. rož. *dba 'olęsa* ob *dbi 'olęs'* (Borovlje, Scheinigg 1882: 428), nad. *dųa oknā* ob *đbīa ókna* (Livek, SLA T076 V145), gor. *dvę: lę:t* ob *dvā: vel:ka mę:sta* ob *mę:sta* (Kropa, Škofic 2019: 123, 133), srštaj. *kđųle* ob *dvā kđųlā* (Dobovec pri Rogatcu, SLA T339 V268; Rojs 1967: 45). O zgodovini dvojinjskega ujemalnega tipa v knjižnem jeziku prim. Tesnière 1925b: 144–147, 153–154.

3.2.1 Tip *dvā ókna*

Za tip *dvā ókna* je značilna izvorno moška oblika števnik *dvā* in oblika samostalnika na *-a*⁵⁵ s tipičnimi naglasnimi razmerami prvotne množinske oblike na

53 Edninski ujemalni vzorec teh samostalnikov v monografiji ni opisan, avtorica pa mi je sporočila, da se v im. (in tož.) pojavlja izvorno srednjepolska oblika ujemalnih besed, v ostalih sklonih pa izvorno ženskospolska.

54 V ta tip vključujem vse primere, ki odražajo psl. samostalniški končnici **-ę* in **-i*. Ti se pojavljajo izključno z obliko *dvę*; edini protiprimer *obedva fęnzy* navaja Tesnière (1925b: 357), a na citiranem mestu dejansko piše *obedva ufhęsa*, *fęnzy* (HD 1711–12: Orbis pictus, 14); primer torej ni poveden. O sln. primerih z jasnim odrazom **-ę* prim. Tesnière 1925b: 141–143, 148 (prim. tudi op. 65). Za problematiko razmerja med sln. *-i* in psl. **-ę* prim. Tesnière 1925b: 147 z literaturo.

55 Pri nekaterih primerih ni mogoče določiti, ali pripadajo tipu *dvā ókna* ali *dvā ókna*, npr. *aba ušisa*, mn. *ušisa* h *ųxu* (Idrija, SLA T169 opis str. 23), *dwā kalęsa*, mn. *kalęsa/kūla* h *kđųlu* (Laniše, SLA T168 V822), im. dv. *ta pifma* (BH 1584: 60).

-a.⁵⁶ Pojavlja se v zahodnih koroških, severnih primorskih, rovtarskih, gorenjskih in dolenskih govorih.

Gradivo: zilj. *đuâ ûðkna, trî ûðkne* k *òknò* (Podklošter, SLA T006 V145), *đuâ lîðta, trî lîðte* k *lêtò* (Rikarja vas, SLA T007 V145), rož. *đuâ uòqnâ, mn. uòqne* k *uoqnò* (Hodiše, SLA T017 V145), *wòqna, mn. wòqna* k *wòqnò* (Slovenji Plajberk, Tesnière 1925b: 141), obir. *dwâ: já:j-ca, mn. já:je* k *jájce/ljáj:jce*, rod. *já:jca* (Karničar 1990: 45, 63, 159, 204), ter. *đuâ velike ókna* (Viškorša, SLA T062 V145), poljan. *ûðkna* ob *ókna, mn. ûðkna* k *óky* (Bukov Vrh, SLA T182 V145), *dwa ûðkna, mn. ûðkna* k *áky* (Žiri, SLA X156 V145), gor. *dvâ: vel'ka mē:sta* (Kropa, Škofic 2019: 133), *dwâ wòkna, mn. wòkna* k *wòky* (Tržič, Tesnière 1925b: 141, 169), *wòkna, mn. trjè wòkna* k *wòky* (Stranje, Tesnière 1925b: 141, 157), *dvâ vòkna* (Kranj, Tesnière 1925b: 169), dol. *úkna, mn. úkna* k *ókan* (Grosuplje, SLA T240 V145), *dvâ wòkna, mn. ókna* k *wòknu* (Rašica, Tesnière 1925b: 140, 169).⁵⁷

Za ta tip je mogoče navesti dve razlagi. Tesnière (1925b: 161–162) je tip *dvâ ókna* videl kot rezultat križanja med tipoma *dwâ ókna* in *dvè ókni* (gl. 3.2.3, 3.2.5), saj je tip *dvâ ókna* imel za prvotnejšega od *dwâ ókna*.⁵⁸ V tem primeru je pridevniška oblika v *dvâ: vel'ka mē:sta* (Kropa) prvotnejša, primer *đuâ velike ókna* (Viškorša) pa bi kazal nadaljnji vpliv množine, saj gre za govor z množinskim tipom *velike mēsta* (prim. 3.3.1). A tip *dvâ ókna* bi vendarle lahko bil prvotnejši (prim. op. 58). Terski tip namreč popolnoma ustreza polj. *dwa wielkie miasta*, kjer imata pridevnik in samostalnik množinsko morfologijo, števnik pa je prvotno imel obliko *dwie* (prim. slš. *dve vel'ké mestá*), a se je v 17. stoletju zamenjal z *dwa* zaradi množin-

56 Za samostalnike a. p. b je mogoče rekonstruirati razmerje psln. ed. **oknò* : mn. **ðkna* (prim. ru. *oknó*, mn. *ókna*). Poleg izravnave v mn. **oknâ* obstaja tudi varianta **ókna* (npr. *úkna*, Grosuplje) s podaljšavo odraza praslovanskega kratkega novega akuta ter **òkna* (npr. *ûðkne*, Podklošter; za končnico *-e* prim. tip *velike mēste* pod 3.3.2) z analoškim cirkumfleksom po tipu **mēsta*. Primeri iz panonske narečne skupine, npr. *òukna* k *òkno* (Gornji Petrovci, SLA T399 V145), odražajo bodisi **ókna* ali **òkna*, kar zaradi izgube tonemskih nasprotij ni določljivo. V obliki mn. *uòqne* (Hodiše) vokalizem kaže na **ðkna*, zato mora biti analoška metatonija kasnejša (prim. razlago tipa *dvâ ókna* pod 3.2.3).

57 Riglerjev zapis govora Rašice za SLA iz leta 1959 kaže enak odraz za sekundarno naglašeni in v nezadnjem zlogu podaljšani **o*, tj. *uo*.

58 Tesnière je zagovarjal, da dvojniska oblika *okna* (naglasne razlike je razlagal z naknadnimi spremembami) ne izhaja iz množinske oblike *ókna*, kar je dokazoval s štirimi argumenti: (a) z obstojem govorov s tipoma *dv. dvâ ókna*, mn. *velike mēste*, kjer je dvojniski tip moral nastati po množinskem, saj bi sicer prišlo do izenačitve oblik, (b) z rabo dvojnjskih in ne množinskih oblik glagola s tipom *dvâ ókna*, (c) z vlogo tipa *dvâ ókna* pri nastanku tipov *velik mēsto* in *veliki mēsti* ter (č) z naglasnimi razlikami med števeno obliko ter množinsko obliko sam. s. sp. v štokavskih in čakavskih govorih (Tesnière 1925b: 154–161). Nobeden od argumentov ni odločilen. K (a): ni razloga, zakaj bi izenačitev oblik bila ovira za nastanek tipa *velike mēste* s hkratno ohranitvijo tipa *dvâ ókna/ókna*. K (b): predpostavka, da ima zamenjava dvojnjske oblike samostalnika z množinsko za nujno posledico množinsko ujemanje v glagolskih oblikah, mora biti najprej temeljito preverjena, preden je lahko uporabljena kot tipološki argument; vsaj sodobni primeri tipa *dve sestre sta* nanjo mečejo dvom. K (c), (č): gradivo res kaže na oblike, ki bolje ustrezajo moškim dvojnjskim kot srednjim množinskim oblikam, a to še ne pomeni, da niso mogle nastati sekundarno pod vplivom oblike za rod. ed. Nobeden izmed argumentov torej ne izključuje možnosti, da je tip *dvâ ókna* nastal iz predhodnega *dvâ ókna*.

ske končnice samostalnika *-a* (Dejna 1973: 220). Kroparska oblika *velî:ka*, ki ni enaka množinski, saj ima ta govor prav tako množinski tip *velîke mē:sta*, prim. *trî: velî:ke*⁵⁹ *mē:sta* (Škofic 2019: 133), je tedaj lahko nastala po analogiji na moški ujemalni vzorec kot posledica ujemalne maskulinizacije v ednini (prim. tip *dvâ ôkna*), manj verjetna možnost pa je, da bi šlo za ostanek iz časa pred prevlado tipa *velîke mē:sta*, ki dvojinjskih oblik ne bi zajela. Koroški dvojinjski primeri *lîata*, *ûakna*, *ûôqna* oblikovno popolnoma ustrezajo izhodiščnim množinskim oblikam **lêta*, **ôkna*, **ôkna*, množinske oblike *lîate*, *ûakne*, *ûôqne* pa so v primerjavi z njimi inovativne (prim. op. 56). Vpliv množinskih oblik je torej treba postaviti v starejše obdobje, zato je manj verjetno, da je izhodišče tega pojava še starejši nastanek tipa *dvâ ôkna*. Ta tip bi torej lahko predstavljal sekundarni odraz izpričanega tipa *dvê ôkna*.

3.2.2 Tip *dvê ôkna*

V nadiškem govoru Livka je bila ob varianti *dua oknâ* (tip *dvâ ôkna*, prim. 3.2.3) zabeležena zveza *dbîa ôkna* (Livek, SLA T076 V145). Zveza deluje arhaično, saj vsebuje prvotno obliko števnikar (psln. **dvê*) in izhodiščno množinsko obliko samostalnika (psln. **ôkna*). Tak primer je potrjen tudi v sevniško-krškem govoru Dobenega v zvezi *dvê lîca* (SLA T307 V012). Nastanek tipa *dvê ôkna* lahko razumemo enako kot v češ. *dvě města*, slš. *dve mestá* in starejšem polj. *dwie miasta*, kjer se ob ohranjeni obliki števnikar pojavlja množinska oblika samostalnika (prim. Dejna 1973: 220). Ta tip je zabeležen tudi pri Svetokriškem, tož. *dvej slata telleta* (SKP 1700: 295); pridevniško obliko na *-a* lahko razumemo kot izvorno množinsko in tip povežemo s knj. češ. *dvě velká města*.

3.2.3 Tip *dvâ ôkna*

Za tip *dvâ ôkna* je značilna izvorno moška oblika števnikar *dvâ* in oblika samostalnika na *-a* z enakimi naglasnimi razmerami kot v edninskih oblikah, ki se posledično popolnoma ujema z obliko za rod. ed. enako kot pri o-osnovah m. sp. (prim. tudi op. 55). Pojavlja se v zahodnih koroških, severnih primorskih, rovtarskih, gorenjskih, dolenskih in južnih ter zahodnih štajerskih govorih.

Gradivo: zilj. *ôknâ* ob *ôknê*, mn. *ôknê* k *ôknô*, rod. *ôknâ* (Rikarja vas, SLA T007 V145), rož. *dua uoqnâ*, mn. *trîjina uôqna* k *tîstâ uoqnô*, rod. *uoqnâ* (Breznica, SLA T015 V145), obir. *dwâ: wô:qna*, mn. *wôqan* k *wô:qan* (Karničar 1990: 62–63), ter. *dua korîta*, mn. *korîta* h *korîto* (Viškorša, SLA T062 V169), nad. *dua oknâ*, mn. *ôkna* k *oknô*, rod. *oknâ* (Livek, SLA T076 V145), poljan. *âkna*, mn. *ûokna* k *âknj*, rod. *âkna* (Dobračeva [Žiri], SLA T178 V145), selš.

59 Cirkumfleks oblike za im. mn. s. sp. *velîke* v zilj. *blî:ke já:bka* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005b: 139), gor. *velî:ke mē:sta* (Kropa, Škofic 2019: 133) in vdol. *velî:kje mâ:sta* (Šentrupert, Smole 1994: 111) bi lahko bil kot pri samostalnikih po izvoru novi cirkumfleks, ki se je ob nastanku tipa *velîke mē:sta* ohranil, tj. psl. **velîka* > **velîka* → **velîke*, lahko pa bi šlo tudi za izvorno določno obliko.

uobâ uókna sta zapàrta, mn. *uókna* k *wélk uókŋ*, rod. *uókna* (Rudno, SLA X170a V145), gor. *dvâ uókna*, mn. *uókna* k *uókən*, rod. *uókna* (Kokra, SLA T207 V145), dol. *dva ókna*, *trî úkna* k *óknu*, rod. *ókna* (Dolenja vas, SLA T248 V145), *dua áknâ*, *trî ákna* k *áknu*, rod. *áknâ* (Gorenji Vrh pri Dobrniču, SLA T265 V145), posav. *ričebra*, mn. *ričebre* k *ričëbər*, rod. *ričebra* (Planinska vas, SLA T297 V043), zgsav. *d'vâ: 'vè:lka 'mè:sta* ob *d've: 'vè:lke 'mè:s'te*, mn. *'mè:stel'mè:s'te* k *'mè:stâ*, rod. *'mè:sta* (Zadrečka dolina, Weiss 1990: 88; 1998: 42–43), šrsav. *dvâ včkna*, mn. *včkni* k *včkŋ*, rod. *včkna* (Polzela, SLA X259a V145), srštaj. *dvâ wókna* (Dramlje, Tesnière 1925b: 169), *dvâ kolëjnâ* h *kolëjnô*, *dvâ kôulâ*, mn. *kulêlkôule* h *kolöu*, rod. *kôlâ* (Dobovec pri Rogatcu, SLA T339 V058, V268; Rojs 1967: 45), kozj.-biz. *ókna*, mn. *ókne* k *óknu* (Artiče, SLA X244a V145), jph. *dvâ wókna* ob *dvâj wókni* (Skomarje, Tesnière 1925b: 169).

Kjer je zveza s pridevnikom izpričana, ima pridevnik enako obliko kot za dv. m. sp., prim. *d'vâ: 'vè:lka 'mè:sta* (Zadrečka dolina, Weiss 1998: 43), *uobâ uókna sta zapàrta* (Rudno, SLA X170a V145); navedeni obliki pridevnikov se razlikujeta od množinskih oblik, saj gre za govora z množinskim tipom *velike mēste* (gl. 3.3.2) oz. *velike mēsta/veliki mēsta* (gl. 3.3.1, 3.3.4). Sinkretizem oblik za im. dv. in rod. ed. je podedovana značilnost moških o-osnov (od izgube nasprotja akutirano : neakutirano pri recesivnih izglasnih zložnikih, prim. Kapović 2015: 527, 532), zato je izvor tega tipa smiselno iskati v analogiji po moških samostalnikih. Analogijo bi lahko povzročil tip *vélik mēsto* v govorih z apokopo *-o (tj. *vélik ókən* → dv. *dvâ velika ókna* kot *vélik kámən*, dv. *dvâ velika kámna*). To možnost je težko izključiti, a je areal tipa *dvâ ókna* veliko širši od areala apokope, zato z njo ni mogoče razložiti vseh primerov. Tesnière (1925b: 154–162), sledeč Oblaku (1890: 414), argumentirano razlaga tip *dvâ ókna* kot izvorno moško dvojninsko obliko neodvisno od sprememb v ednini in množini. Središče te inovacije postavlja na Gorenjsko, kot motivacijo za spremembo pa navaja skupne oblike v stranskih sklonih (Tesnière 1925b: 164). Razlagati spremembo po preprosti analogiji rod. ed. *énega kámna* : *énega ókna* = im. dv. *dvâ kámna* : X, X = *dvâ ókna* (enako kot pri tipu *vélik jájc* pod 3.1.1) se ne zdi ustrezno, saj so pogoji za to analogijo izpolnjeni na veliko širšem območju, kjer ne prihaja do tipa *dvâ ókna*. Dalje ni jasno, zakaj bi (sledeč Tesnièreu) po stranskih sklonih lahko nastal samo inovativni dvojninski tip *dvâ ókna*, ne pa tudi edninski tip *vélik jájc* in množinski tip *veliki mēsti*, ki ju ima Tesnière (1925b: 156–160) za posledico dv. tipa *dvâ ókna*.⁶⁰ Tip *dvâ ókna* je zato bolje izvajati iz tipa *dvâ ókna* z analoškim preoblikovanjem oblike samostalnika po rod. ed. na podlagi enakega razmerja pri sam. m. sp. zaradi skupne oblike *dvâ*. K tej analogiji so lahko pripomogli tudi primeri, kjer se stara množinska oblika na -a in edninska rodilniška oblika prvotno nista razlikovali, npr. psln. **jâbłka* (rod. ed.) = **jâbłka* (im. mn.). Da gre pri obliki *dua uoqnâ* iz Breznice (gl. zgoraj) za prvotno množinsko obliko, bi lahko kazala primerjava z gradivom iz Hodiš, tj.

⁶⁰ Za tako razlago tipov *vélik jájc* (tako Ramovš (1952: 36) in Ježovnik (2022: 308), gl. 3.1.1) in *veliki mēsti* seveda velja enak ugovor, da izhajanje iz stranskih sklonov ne razloži arealne distribucije. Prav zaradi razlik v arealni distribuciji teh tipov pa verjetno drži Tesnièrova domneva, da sta tipa *vélik jájc* in *veliki mēsti* nastala sekundarno iz tipa *dvâ ókna*.

uoaŋə, dv. *uóqna*, mn. *uôqne* (SLA T017 V145). Oblika *uôqne* ima cirkumfleks po analogiji na a. p. a, a ga je očitno dobila kasneje, in sicer v času po daljšanju zložnikov v predzadnjem zlogu, saj bi sicer pričakovali odraz *úə* oz. *uê* v vzglasju (prim. *pud uêčisam*, SLA T017 V826L). Fonetično pričakovana oblika za im. mn. bi se glasila **uóqna*, kar popolnoma ustreza zabeleženi dvojninski obliki.⁶¹ Da do preoblikovanj dvojninskih oblik na *-a* na podlagi rod. ed. nedvomno prihaja, kažeta tudi tipa *dvâ létu/lētu* (gl. 3.2.4) ter pridevniške oblike tipa *'laxŋya* ob *'laxna* za im. – tož. dv. m. in s. sp. (pri s. sp. tudi še *'laxŋ*; Cerkno, Birc - Makuc 1982: 66).

3.2.4 Tipa *dvâ létu* in *dvâ lētu*

Tipa *dvâ létu* in *dvâ lētu* se pojavljata v terskem narečju, prim. *dvâ liétu*, *trî lieta* k *liétu*, *dva niézd*, mn. *nîézda* k *niézd* (Bardo, SLA T061 V500, V517), *liétu*, mn. *liéta* k *liétu*, rod. *liétu* ob *liéta*, *ši:lu*, mn. *ši:lŋ* k *ši:lo* (< **šŷ(d)lo*), rod. *ši:lu* (Ter, Ježovnik 2019: 557, 593). Pridevniške oblike niso izpričane. Enaka končnica se pojavlja tudi pri sam. m. sp., npr. *pá:rŷtu*, mn. *pá:rŷtŋ* k *pá:rŷt*, rod. *pá:rŷtu*, *ŷi:nu*, mn. *ŷi:nue* k *ŷi:n*, rod. *ŷi:nu* (Ter, Ježovnik 2019: 580, 585), kjer je verjetno prevzeta iz rod. ed. in predstavlja staro ujevsko končnico (Ježovnik 2019: 468; Tesnière (1925b: 53–59) navaja tudi druge razlage). Pri sam. m. sp. je pojav znan tudi izven terskega narečja, in sicer že pri protestantskih piscih v 16. stoletju (Ramovš 1952: 50), zaradi njegove distribucije po narečjih pa Tesnière (1925b: 51–59) zaključí, da mora biti relativno star. Kot pri tipu *dvâ ókna* je prvotni stik med im. dv. in rod. ed. lahko nastal kot posledica rabe množinske oblike. V različnem tonemu je tedaj mogoče videti ohranjanje naglasnih razmer prvotnega tipa pred razširitvijo končnice *-u*, tj. *dvâ létu* ← *dvâ léta* (tip *dvâ ókna*) in *dvâ lētu* ← *dvâ léta* (tip *dvâ ókna*).

3.2.5 Tip *dvê ókni*

Tip *dvê ókni* v sicer ohranjeni dvojninski samostalniški obliki kaže naglasne razmere, ki so pričakovane v množinski obliki.

Gradivo: zilj. *đbîə óknə*, mn. *tri óknə*, rod. ed. *òaknə* (Bistrica na Zilji, SLA T004 V145L), *óknŷ*, mn. *óknə* k *wòknə* (Brdo, Tesnière 1925b: 141), rož. *míest'*, mn. *míeste* k *mést'* (Borovlje, Scheinigg 1882: 428), podj. *mŷsti* (Oblak 1890: 418), *óknŷ*, mn. *óknŷ* k *òaknə* (Replje, Tesnière 1925b: 141), nad. *dvie ókni*, mn. *štír ókna* k *òknə* (Livek, SLA T076 V145), cerklj. *uôkŋ*, mn. *uôkna* k *uàkna* (Cerkno, SLA T166 V145), gor. *dvê vòkŋ* (Jesenice, Tesnière 1925b: 143), dol. *óknə*,⁶² mn. *úkna* k *óknŷ* (Šegova vas, Tesnière 1925b: 141), vdol. *úknə*, mn. *úkna* k *óknŷ* (Regriča vas, Tesnière 1925b: 141), kozjaš. *úkni*, mn. *úkne* k *òknə* (Sveti Jurij, Tesnière 1925b: 141).

61 Če to drži, je nastanek množinskega tipa *velike mēste* v teh govori treba relativnokronološko umestiti v čas po prehodu množinske oblike v dvojino. Na enak način bi bilo treba razložiti tudi zgsav. *d'vâ: 'vè:lka 'mè:sta* ob mn. *'mè:ste* (Zadrečka dolina, Weiss 1990: 88; 1998: 42–43).

62 Medtem ko v Šegovi vasi mn. *úkna* kaže na izhodiščno obliko **óknŷ* in *óknŷ* na **òknə*, je dv. oblika *óknə* nekoliko bolj nejasna, saj je v monografiji objavljenega premalo gradiva iz tega kraja, da bi bilo mogoče iz njega izluščiti pravila regularnega fonetičnega razvoja. Teoretično bi lahko *ó* predstavljal odraz v nezadnjem zlogu podaljšane psln. **ò*.

V okviru a. p. a so takšne oblike kot tonemske dvojnice normirane tudi v knjižnem jeziku z edino izjemo *léti* in ne ***lěti* (Toporišič 2000: 299–300). Nastanek tipa *dvê ôkni* se razlaga z vplivom množinske oblike (Tesnière 1925b: 161; Šekli 2006: 25–26). Vprašanje je, ali je s tovrstnimi vplivi treba računati povsod ali pa je do njih (lahko) prišlo le v tistih govorih, kjer je prišlo do nastanka dvojinskega tipa *dvê ôkna*.

3.2.6 Tip *dvê ôkne*

Za tip *dvê ôkne* je značilna ohranjena oblika števnik in izvorno ajevsko končnica *-e < *-e*. Pojavlja se v štajerski narečni skupini (predvsem srštaj. in kozj.-biz.), v nekaterih govorih briškega narečja ter še nekaterih posameznih govorih,⁶³ prim. srštaj. *dvâ šîle*, mn. *šîle* k *šîlu* (Ratanska vas, SLA T337 V121). Na ta tip sklepam tudi v preostalih primerih dvojinskih samostalniških oblik na *-e < *-e* s teh območij (zveze z ujemalnimi besedami so namreč izredno redko zabeležene).

Gradivo: briš. *ôknâ*, mn. *ôknâ* k *ôkno*, *rêbrâ*, mn. *rêbrâ* k *rêbro* (Kozana, SLA T085 V043, V145),⁶⁴ srštaj. *uôkne*, mn. *uôkne* k *uôknô*, *kôyle* ob *dvâ kôulâ*, mn. *kulê/kôyle* h *kôlÿu/kôyla* (Dobovec pri Rogatcu, SLA T339 V268; Rojs 1967: 45), kozj.-biz. *rêbrę*, mn. *rêbrę* k *rêbru* (Mostec, SLA T351 V043), *rêbrâ*, mn. *rêbrâ* k *rêbrô* (Drenovec pri Bukovju, SLA X286a V043), *rêbrę*, mn. *rêbrę* k *rêbrô* (Zgornji Obrež, SLA X287a V043).

V nekaterih primerih je prišlo do samostalniške feminizacije s prestrukturiranjem v *â*-osnovo (gl. tip *velîka jâjca* pod 3.1.3).

Gradivo: srsav. *d'vê: de'bê:le 'ja:jce*, mn. *'ja:jce* k *de'bê:la 'ja:jca* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 256–257), srštaj. *dvâ wôkne*, mn. *trî wôknę* k *wôkna*, rod. *-e* (Ratanska vas, SLA T337 V145), *dvę rębre*, mn. *rębre* k *rębra*, rod. *-e* (Žusem [Dobrina], SLA T332 V043), jph. *uôkne*, mn. *uôkne* k *uôkna*, rod. *-e*, *kôyla*, mn. *kôyle* h *kôyla*, rod. *-e*, *rębre*, mn. *rębre* k *rębra*, rod. *-e* (Pivola, T358 V043, V145, V268).

Da gre pri tem tipu za zamenjavo starejšega tipa *dvê ôkni* z množinsko obliko *ôkne* (enako kot pri *â*-osnovah), je prepričljivo pokazal Tesnière (1925b: 150–152); sprememba se je torej morala zgoditi po nastanku tipa *velîke męste*. Primer srštaj. *ręjbre*, mn. *ręjbre* k *ręjbra*, rod. *-e* (Tlake, SLA T338 V043) kaže, da je dv. oblika na *-e* tudi v akcentskem smislu identična z mn. obliko. Odras starega cirkumfleksa, ki ga kažejo *dvęj kolê* (Gabrje), *dvęj kulêę* (Podčetrtek, oboje Tesnière 1925b: 141–142)⁶⁵ ter *kulê* (Dobovec pri Rogatcu, SLA), ni značilnost zgolj mn. oblik

63 Baški govori imajo prav tako oblike na *-e*, prim. *'wakne*, mn. *'wakne* k *'wakna*, rod. *-e* (Rut, SLA T158 V145), *uôkne*, mn. *uôkne* k *uôkna*, rod. *-e* (Porezen, SLA T160 V145), a so tukaj lahko tudi posledica fonetičnega razvoja **-i > -e* (Logar 1968b: 166–167)

64 Briš. *dvîe ôky*, mn. *ôky* k *ôkno* (Kojško, SLA T086 V145) lahko odraža **-i* ali **-e*.

65 Sodeč po razliki v vokalizmu med obema končnicama v posamezni sintagmi, tukaj ne gre za staro dvojinsko obliko, kot je mislil Tesnière, ki jo je pravilno prepoznal v navedenih knjižnih primerih ter narečnem *dvê oknê* (Prekmurje, Tesnière 1925b: 141–142). Nepovedna sta primera *dvê kolê* (Vareja) in *dvê kolê* (Poljana Sutlanska), vsaj drugi primer glede na sosednje govore zelo verjetno nadaljuje množinsko obliko na **-e*.

ā-osnov z mešanim naglasom, temveč se sekundarno pojavlja tudi pri mn. oblikah s. sp. na *-a*, prim. Šekli 2006: 37.

3.3 Množina

Izhodiščni množinski tip je *velika mēsta*, ki so ga lahko zamenjali tipi *velike mēsta*, *velike mēste*, *velike oknē*, *veliki mēsta*, *veliki mēsti*, *veliki mēsti* in *velike mēsti*. Različni množinski tipi lahko soobstajajo v istem govoru, prim. rož. *tī mēsta so uđlči* ob *tē mīste so uđlče* (Sveče, SLA T016 V810b), dol. *vsā trijē palēna* ob *prēdōuga/prēdōuge palēna* (Gorenje Brezovo, SLA T253 opis str. 8), srsav. *na s'tā:re 'lę:te* ob *u'ma:zan 'uo:kni* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 256–257). O zgodovini množinskega ujemalnega tipa v knjižnem jeziku prim. Stankiewicz 1965: 182–183.

3.3.1 Tip *velike mēsta*

V največjem delu slovenskih narečnih govorov končnica v obliki za im. – tož. mn. ujemalnih besed s tematsko osnovo, ki se ujemajo s samostalniki s. sp., odraža **-ę*, torej enako kot v ženskem ujemalnem vzorcu, npr. zilj. *tī:ste sa ble bli:ke já:čkka* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005b: 139; prim. op. 59), notr. *'mua:je 'ua:kna so u'sje: 'či:ste* (Opčine, SLA T136 V810b), selš. *wsē uōkna so zapārte* (Rudno, SLA X170a V145), kozj.-biz. *svjškę vūxa* (Mostec, SLA T351 V810b), pkm. *'nāše 'jājca so 'lę:ipe* (Žetinci, Zorko 1998: 95). Primeri tega tipa se v zapisani slovenščini pojavljajo vsaj od 17. stoletja, prim. *fo fe te negove ufta odpërle* pri Hrenu, *lete nafše pifma* pri Schönlebnu (po Ramovš 1952: 104–105), kasneje pa je ta tip v knjižnem jeziku popolnoma prevladal, dokler ni Levstikova reforma ponovno vzpostavila oblik na *-a* (Ramovš *ibid.*). Pojavo v narečjih je posvečena Tesnièreova karta 30 (1925a), iz katere je razvidno, da ga je Tesnière našel tudi pri severozahodnih kajkavskih govorih. Enako kot Tesnière v ta areal vključujem govore, kjer odraz **-ę* izkazuje tudi končnica samostalnika (tip *velike mēste*, gl. 3.3.2). Če zanemarimo manjše otoke in posamezne izjeme, sta mejni področji areala dve.⁶⁶ Prvo poteka

66 Tesnière (1925a: karta 30) širši areal z ohranjenim tipom *velika mēsta* predvideva tudi za osrednjo koroščino (rožansko, obirsko in podjunsko narečje), prim. im. mn. s. sp. *dōbrā* (Malošče [Bekštajn], *ibid.*), *dprā* (Slovenji Plajberk, *ibid.*), *dōbra* (Železna Kapla, *ibid.*), *dwāra* (Replje, *ibid.*), zapisal pa je tudi ohranjene samostalniške oblike na *-a*, prim. *ōknā* (Malošče [Bekštajn], Tesnière 1925b: 141), *wōqna* (Slovenji Plajberk, *ibid.*), *ōkna* (Replje, *ibid.*). Za govor Slove-njega Plajberka (od zgornjih edini natančneje zapisani govor po Tesnièreu) ni bila v kasnejših zapisih zabeležena nobena ajevska oblika (prim. *uōqnā*, SLA T019 V145), za govor Replj pa bi glede na lego med Rinkolami in Vidro vasjo lahko šlo za območje z izglasno spremembo **-ę > -a* (gl. pri tipu *velike mēste*, 3.3.2). Vsekakor je glede na široko izpričanost tipa *velike mēste* na tem območju verjetneje, da gre za manjše otoke z arhaičnim stanjem, ne pa za tako širok areal, kot ga je predvidel Tesnière.

v severozahodnem delu prekmurskega narečja, med vzhodnimi govori prleškega narečja ter med haloškimi govori.⁶⁷

Gradivo: pkm. *'vĕ:ũ:kka 'o:ũkũa*⁶⁸ (Večeslavci, SLA T397 V810b), im. mn. s. sp. *'le:ĩpa/'le:ĩpe* (Cankova, Gere 1993: 20), *'nãše 'jãjca so 'le:ĩpe, 'le:ĩta so bi'le:, 'kõ:ũla so bi'le: 'no:ũve* (Žetinci, Zorko 1998: 95), slgor. *tĕška lĕjta* (Črešnjevci, SLA T368 opis str. 35), *fse 'le:ĩta, po'fã:rba-ne 'ja:jca, 'tãkše i'mĕ:na, 'tãke zdrãvi:la* (Črešnjevci, Radenci, Spodnji Ivanjci, Koletnik 1997: 77; 2001: 130–132), prl. *'ve:ka 'mĕsta* (Veržej, SLA T371 V810b), *krvãve vũsta* (Križevci pri Ljutomeru, SLA T372 V014), im. mn. s. sp. *dõbra* (Sveti Jurij ob Ščavnici, Kocbek 1959: 45), im. mn. s. sp. *'dõbrãl-e* (Bregova, Rajh 1976: 19), *'vũsta*⁶⁹ (Biš, Zorko 1998: 79), *'vejke mĕ:sta* (Juršinci, SLA T378 V810b), *vĕjka mĕ:sta, lĕpa õkna, lĕpa jãjca* (Bučkovci, SLA T373 V810b), *vĕjke mĕ:stĕ* (Podvinci, SLA T379 V810b), *na stãrĕ lĕta* (Sveti Tomaž, SLA T376 V810b), *'vĕ:jke 'mĕ:sta, 'vi:soke 'u:kna, ši:roke 'pu:la* (Cvetkovci, SLA T380 V810b), *lĕpĕ lĕta* (Trgovišče, SLA X299a V810b), *'ve:ka 'mĕ:sta, lĕpa põla, lĕpa žũta* (Ormož, SLA T381 V810b), *lĕpa põla* (Ljutomer, SLA T374 V810b), *'le:pa/'le:pe 'mĕ:sta* (Radomerščak, Zorko 1998: 57), *vĕka mĕ:sta, lĕpa rãšĕta, mãla õkna/mãlĕ õknĕ* (Kog, SLA X300a V810b), *'ve:ke 'le:pe 'přsa* (Gomila pri Kogu, Zorko 1998: 68), *vĕlke mĕ:sta* (Gibina, SLA T375 V810b), hal. *'zemelske 'de:la, 'nãše 'le:ta* (Veliki Vrh, Zorko 1998: 16), *vĕka mĕ:sta* (Cirkulane, SLA T386 V810b), *'duge 'le:ĩta* (Gradišče, Zorko 1998: 21).

Drugo prehodno območje je v zahodnem in severnem delu notranjskega ter severnem in vzhodnem delu dolenskega narečja (z vzhodnodolenskim podnarečjem).

Gradivo: *velika mĕ:sta, dõvva palĕna, lĕpa jãpka* (Kolonkovec, SLA T137 V810b), *ve'li:ke 'mĕ:sta, ve'sũa:ke 'ua:kna, 'tje: 'de:la, 'le:pe 'piãrja, 'ja:jca so 'fri:šne, 'mũa:je 'ua:kna so u'sje: 'či:ste* (Opčine, SLA T136 V810b), *velika mĕ:sta* (Draga, SLA T138 V810a), *ve'li:ka 'me:sta, 'le:pa dekl'ĩata, 'no:va 'ua:kna, nã s'tã:ra 'le:ta* (Merče pri Sežani, SLA V810b), im. mn. s. sp. *bgýãte* (Dutovlje, SLA T134 opis str. 40), *velike mã:sta* (Šmarje, SLA T108 V810bL), *velike mĕ:sta* (Skrilje, SLA T128 V810bL), *vãlika mĕj:sta, lĕjpa dekl'ĩãta* (Ajdovščina, SLA T129 V810b), *vãlike mĕj:sta, vãlike vũõkna* (Goče, SLA X145a V810b), *vãlika mĕj:sta* in *vãlike mĕj:sta* (Podnanos, SLA T133 V810b), *lĕpe teliĕta* (Bukovje, SLA T140 V810b), im. mn. s. sp. *(tã) biãlĕ* (Črni Vrh, Tominec 1964: 33), *ve'li:ke mĕj:sta, lãpiĕ dekl'ĩeta* (Cerknica, SLA T234 V810b), *lĕjpe dakl'ĩeta* (Borovnica, SLA T230 V810b), *vãlike mĕ:sta, lãpĕ dakl'ĩeta* (Vnanje Gorice, SLA T229 V810b), *velika mĕ:sta, lpiĕĕ dakl'ĩeta* (Rakitna, SLA T231 V810b), *vãlika mĕ:sta, lĕpa dekl'ĩeta* (Rudnik [Ljubljana], SLA T249 V810b), *uãlike mĕ:sta, lĕipe dakl'ĩeta* (Studenc [Ljubljana], SLA T250 V810b), *wãlike mĕ:sta, lãpiĕ dakl'ĩeta* (Janče, SLA T251 V810b), *pređõvga/pređõvge palĕna mã jĕ nažãgõũ, stãra/stãrĕ kalĩesa paprãvlã* (Gorenje Brezovo, SLA T253 opis str.

67 Tesnière (1925a: karta 30) je v tip vključil celotno prleško narečje, kar je morda posledica tega, da za to področje ni zapisoval govorov po svoji vprašalnici, temveč se je zanašal na objavljeno gradivo. Druga možnost je, da je Tesnière pravilno predvideval nekdanji areal, današnje stanje pa je posledica ponovnega vzpostavljanja tipa *velika mĕ:sta*. Celotno vzhodno mejno območje je namreč z vidika predpostavljene relativne kronologije *velika mĕ:sta* → *velike mĕ:sta* → *velike mĕ:ste* → ed. *velika jãjca* precej nekonsistentno, prim. *lĕva vũxa, -e* : mn. *vũxa*, ujemalni tip *krvãve vũsta* (Križevci pri Ljutomeru, SLA T372 V008, V014), *vũxa, -e* (ob *vũxo/vixõ*, rod. *vũxa*) : mn. *vũxa, bãdra, -e* : mn. *bãdre, drevõ/drivõ*, rod. *drĕva* : mn. *drĕve*, ujemalni tip *vĕka mĕ:sta* (Veržej, SLA T371 V008, V057, V391, V810b), kar implicira mešanje oz. sovplivanje različnih govorov na mejnem območju.

68 Glas *ñ* v obliki *'o:ũkũa* je nejasnega izvora, pojavlja se tudi oblika *'õ:kne*.

69 »Privedniški prilastki se pred samostalniki srednjega spola v množini pojavljajo večinoma v obliki ženskega spola« (Zorko 1998: 79).

8), im. mn. s. sp. *bagáta* (Stična, SLA T254 opis str. 33), *velika mēšta, lépa deklēta* (Grosuplje, SLA T240 V810b), *lāpie dāklēta* (Muljava, SLA T255 V810b), *velika mēšta, lāpie dāklēta* (Zagradec, SLA T256 V810b), *velika/velike mēšta* (Dobrič, SLA T266 V810b), *veli:ke mēšta/mēšte* (Podhosta, SLA T270 V810b), *velika mēšta, léipe dāklēta* (Uršna sela, SLA T271 V810b), *veli:ke mē:šta, lāpie dāklēta* (Vavta vas, SLA T269 V810b).

Tip *velike mēšta* (oz. *velike mēšte*) pozna večina primorskih, gorenjskih, koroških, štajerskih in panonskih govorov na vmesnem področju. Otok z izhodiščnim tipom *velika mēšta* se nahaja v rovtarski narečni skupini: im. mn. s. sp. *bayāta* (Laniše, SLA T168 opis str. 13), *uelika mīsta* (Idrija, SLA T169 V810b), *velika/-e mēšta, lēpel-a dēklēta* (Dobračeva [Žiri], SLA T178 V810b), *ve'lika mé:sta, lē:pe 'deklēta* (Lučine, SLA T179 V810b). Stankiewicz (1965: 183) navaja še *visoka uōkna* in *mlāda telēta* za Črni Vrh (Tominec (1964: 33) ima *-e*) ter *velikal/-e ōkna, dōwya/-e ušēsa* za Horjul, kjer naj bi starejša generacija uporabljala oblike na *-e* (teh primerov v gradivu za SLA nisem mogel preveriti). Za nekaj posameznih govorov v koroški narečni skupini, večinoma v južnem pasu ob Karavankah, je bil prav tako še zabeležen tip *velika mēšta*, in sicer v govoru Breznice, prim. *uəlqa mīsta, lípa daqlētā, trūjina uōqna* (SLA T015 V145, V810b), ter po en primer v Tesnièrovih zapisih govorov Malošč (Bekštajna), Slovenjega Plajberka, Železne Kaple in morda Repelj (prim. op. 66). Ajevske oblike se pojavljajo tudi v nekaterih podjunskih govorih, a gre tam verjetno za sekundarne odraze **-e* (gl. pri tipu *velike mēšte*, 3.3.2). V severnem slgor. govoru Zgornje Velke je bil zabeležen primer *'valka 'miēsta* ob ed. *'valko 'miēsto* (SLA T364 V727, V810b, V814), a gre za edini primer ob sicer samih mn. na *-e*, kar da misliti, da je morda bila zapisana edninska oblika (tj. tip *velika jājca*, gl. 3.1.3). Zdi se, da se izhodiščni tip *velika mēšta* ohranja tudi ob Sotli pred izlivom v Savo, tj. v govoru Kapel, Globokega in v mlajšem zapisu govora Pišec,⁷⁰ medtem ko govora Mosteca in Velike Doline izkazuje tip *velike mēšta*, ostali kozj.-biz. in posav. govori proti severu pa že *velike mēšte*. Prepletanje različnih tipov na tem območju prikazuje spodnje gradivo.

Gradivo: vdol. *urāte, plōče* proti *ribra*, dv. *rjēbra* k *rjēbær, parīsa*, dv. *parīsa* k *parō, ušīsa* k *ušīs, tlā, pārsa, itra* 'jetra', *ūjīsta, nābīsa* (Sela pri Šentjerneju, SLA T277), *wrāte, plūče, ūstę, črēvę* k *črēvą* proti *jētra, pārsa, ušīēsą* k *uūxo, jāica* k *jājic, gnēzda* k *gnēst, pulēna* k *pulēn, kūla* h *kolō, darvā* (Šmalčja vas, SLA), posav. *lējte*, dv. *lējta* k *lējt, iājčę* k *iājca, črēvę* k *črēva, pargīšę* k *pargīšā* 'prgišče', *urāte, plūče, jīatrę, pārsę, ūjīstę, ną klę* je *pāu* (Ložice [Gorenji Leskovec], SLA T305), *trj lēte*, dv. *dvę lēt* k *lēt, rēbre* k *rābrū, ušīese* k *uxū, dārvę, na tlę* (tož.), *urāte, črēve, plūče, jētrę, pārsę, ūjīstę* (Leskovec pri Krškem, SLA T306), *plūčā* proti *vēlkā mēšta* k *mēsto, lēpā deklēta* k *dēklā, vūxa* k *vūxo, ōkna* k *ōkno, gēzdva* h *gēzdvo* 'gneздо', *polēna* k *polēno, lica* k *licā, drēva/drēva* k *drēvo, pāra* (ob *pārī*) k *pāro, telēta* k *tālā, rēbra* k

70 Starejši zapis govora Pišec kaže skoraj izključno tip *mēšte*, ki implicira tip *velike mēšte* (edina izjema je *klā* 'tla', SLA T347 V138). Ob tipu *velike mēšte* je bil tip *velika mēšta* zabeležen tudi za Hraslje pri Bistrici (ne pa tudi v obeh zapisih za bližnjo Bistrico ob Sotli). Ker bi bil glede na položaj krajevnega govora pričakovan tip *velike mēšte*, je to stanje najlažje razumeti kot posledico mešanja.

râbro, tlâ, vrâta, jêtra, p̃řsa, vûsta (Velika Dolina, SLA T308), *kojz.-biz. lice* k *lice*, *rêbrę*, dv. *rêbrę* k *rêbru*, *plûčę* proti *vôelkę męsta* ob *męsta* k *męstu*, *svjřskę vûxa*, dv. *vûxa* k *vûxu*, *ûkna* ob *nerûdnę ôkna*, dv. *dve ôknę* k *ôknu*, *kûla*, dv. *kûla* h *kułû/kułû*, *pęra*, dv. *pęra* k *pęru*, *polęna* k *polęnu*, *dręva* k *dręvu*, *gnęzda* h *gnęzdu*, *lęta* k *lętu*, *jaįca* ob *jaįce* k *jaįce*, *vûsta*, *p̃řsa*, *iętra*, *vrâta*, *klâ* (Mostec, SLA T351), *lęta* k *lętu* proti *vêlkę męstę* k *męsto*, *lępe* *deklęte* k *dęklę*, *ôknę*, dv. *ôknę* k *ôknô*, *pęre* k *perû*, *jęjce* k *jaįce*, *gnęzde* h *gnęzdo*, *polęne* k *polęno*, *rêbrę* k *rêbrô*, *vûxe* k *vûxo*, *kolę* h *kolû*, *vrâte*, *plûčę*, *jętre*, *pęrse/p̃řse*, *vûste* (Šentlenart [Brežice], SLA T350), *lęte* k *lęto*, *sęrce*, dv. *sęrce* k *sęrce*, *jęjce*, dv. *jęjce* k *jęjce*, *ôknę*, dv. *ôknę* k *ôknô*, *kolę*, dv. *kolę* h *kolû*, *perę*, dv. *perę* k *perû*, *drevęšę* k *drevû*, *vûhę* k *vûho*, *rêbrę*, dv. *rêbrę* k *rêbrô*, *vûstę*, *pęrse*, *jętre*, *čręve*, *plûčę*, *vrâte*, *nâ klę* (tož.), *dęrvę* (Zgornji Obrež, SLA X287a), *vôlke męste* k *męstu*, *lępe* *diklâte* k *dękle*, *kulęse*, dv. *kulęsa* k *kułû*, *piręse*, dv. *piręsa* k *pirû*, *pęre*, dv. *pęra* k *pęru*, *rębre*, dv. *rębra* k *rębru*, *nibęse*, *vrâte*, *plûčę*, *iętre*, *pârsę*, *vûste*, *šile* k *šilu*, *lice* k *lice*, *vûxe* k *vûxu*, *tilęte* (ob *tâlci*), dv. *tilęta* k *tâle*, *gnęzde* h *gnęzdu*, *polęne* h *polęnu*, *lęte* k *lętu*, *ôkne*, dv. *ôkna* k *ôknu* (Artiče, SLA X244a), *'va:lke 'mę:ste* k *'mę:sto*, *'lę:pe dik'lę:te* k *'dę:kle*, *'lę:te* k *'lę:to*, *'vü:he* k *'vü:ho*, *'li:ce* k *'li:ce*, *'vü:ste*, *'pe:rse*, *'ję:tre*, *'plü:čę*, *'vrâte*, *'ô:kne*, dv. *'ô:kna* k *'ô:kno*, *'ku:lę*, dv. *ku'lę*: h *ku'lu:*, *'rę:bre* k *'rę:bro*, *č'rę:ve* k *č'rę:vo*, *g'nę:zde* k *g'nę:zdo*, *'ję:jce* k *'ję:jce* (Volčje, SLA) *vâlke męste* k *męsto*, *lępe* *deklęte* k *dękle*, *lęta* k *lęto*, *jâjce* k *jâjce*, *rębre* k *rębrô*, *gnęzde* h *gnęzdo*, *kulęne* h *kułęno*, *kułę*, dv. *kułę* h *kułû*, *ôkne* k *ôknô*, *vûxe* k *vûxo*, *vrâte*, *plûčę*, *jętre*, *pęrse*, *vûste*, mn. *lice* (Sromlje, SLA T348), *'vü:ste*, *'vü:he* k *'vü:ho* proti *'va:lka 'mę:sta* k *'mę:sto*, *'lę:pa dek'lę:ta* k *'dę:kle*, *'ô:kna*, dv. *'ô:kni* k *'ô:kno*, *'rę:bra*, dv. *'rę:bri* k *'rę:bro*, *'ku:lâ*, dv. *'ku:lâ* h *'ku:to*, *'lę:ta* k *'lę:to*, *'lę:ta* k *'lę:to*, *'lę:ta* k *'jâ:jce*, *'d'rę:va* k *'d'rę:vo*, *č'rę:va* k *č'rę:vo*, *vrâte*, *'dâ:rva*, *'plü:čâ*, *'ję:tra*, *'pâ:rsa* (Globoko, SLA), *vôlke męste*, *lępe* *dâklete* k *deklâ*, *lęte* k *lęto*, *ôkne*, dv. *ôkna* k *ôkno*, *rębre*, dv. *rębra* k *rębro*, *kułę*, dv. *kûla* h *kûlo*, *gnęzde* k *gnęzdo*, *jaįce* k *jaįce*, *čręve* k *čręvo*, *vûxe* k *vûxo*, *dârve*, *klâ* 'tla', *vrâte*, *plûčę*, *iętre*, *pârsę*, *vûste* (Brezovica na Bizeljškem, SLA), *vôlkâ męstâ* k *vôlkô męstô*, *lępâ* *diklętâ* k *ięngûvo deklâ*, *ôknâ*, dv. *ôknâ* k *ôknô*, *rębrâ*, dv. *rębrâ* k *rębrô*, *pârâ*, dv. *pârâ* k *pârô*, *pârę*, dv. *pârę* k *pârô*, *kułę*, dv. *kułę* in *kułû* h *kułû/kułû*, *lęta* k *lęto*, *rod. lętâ*, *dręvâ* k *dręvo*, *rod. dręvâ*, *jaįcâ* k *jaįcâ*, **gnęzdâ*⁷¹ h *gnęzdo*, *licâ* k *licâ*, *vûxâ* (ob *vûxę*, *rod. vûxof*) k *vûxo*, *čręvâ* k *čręvo*, *nâbęsâ*, *dârvâ*, *klâ* 'tla', *vrâtâ*, *plûčâ*, *iętrâ*, *pârsâ*, *vûstâ* (Drenovec pri Bukovju, SLA X286a), *kułę*, dv. *kułę* h *kułû*, *dârva*, *pârsa*, *plûčâ*, *klę*, *vrâte*, *jętre*, *vûstâ*, *ôknę* k *ôknô*, *rębra* k *rębrô* (Zgornja Sušica [Bizeljško], SLA T346),⁷² *klâ* proti *kułę/kolę* h *kułû/kułû*, *lęte* k *lętu*, *ôknę* k *ôknu*, *rębre* k *rębra*, *kolâne*, dv. *kolâne* h *kolęnu/kolęnu*, *vûxe* k *vûxu*, *vrâte*, *plûčę*, *jętre*, *pârsę*, *vûste* (Pišce, 1954, SLA T347), *vrâte*, *plûčę*, *vûste*, *lice* k *lice* proti *vâlka męsta* k *męsto*, *lępa* *deklęta* k *jęgôvo dâkle*, *lęta* k *lęto*, *kûla*, dv. *kûla* k *kûlo*, *ôkna*, dv. *ôkna* k *ôkno*, *rębra*, dv. *rębra* k *rębro*, *gnęzda* k *gnęzdo*, *polęna* k *polęno*, *vûxa* k *vûxo*, *pęra* k *pęro*, *jaįca* k *jaįce*, *telęta* ob *telęca* k *tâle*, *nebęsa*, *jętra*, *pârsa* (Pišce, 1969, SLA T347), *gnęzde* h *gnęzdo*, *ôknę* h *ôknô*, *rębre* k *rębrô*, *vûxe* k *vûxa*, *vrâte*, *dârve*, *čręve*, *plûčę*, *jętre*, *pârsę*, *vûste* (Bistrica ob Sotli, 1953, SLA T345), *ve'li:ke 'mę:ste* k *'mę:sto*, *'lę:pe dek'lę:te* k *'ję:govo 'dô:kle*, *'ja:jce* (ob *'jâ:jce*) k *'jâ:jce*, *'vü:xe* k *'vü:xo*, *'lę:te* k *'lę:to*, *č'rę:ve* k *č'rę:vo*, *'li:ce* k *'li:ce*, *'rę:bre*, dv. *'rębrę* k *'rę:bro*, *'dârve*, *'vrâte*, *'plü:čę*, *'ję:tre*, *'pârsę*, *'vü:ste* (Bistrica ob Sotli, 1981, SLA T345), *pârsa*, *rębra*, dv. *rębra* k *rębro*, *ôkna*, dv. *ôkna* k *ôkno* proti *vêlke męste* (na drugem mestu *vêlka męsta*) k *vêlko męsto*, *lępe* *dęklete* k *ięgôvo deklę*, *vûxe* k *vûxo*, *lice* k *lice*, *čręve* k *čręvo*, *kułę*, dv. *kûla* h *kułû*, *polęne* k *polęno*, *gnęzde* h *gnęzdo*, *jaįce* k *jaįce*, *vûste*, *iętre*, *plûčę*, *vrâte/vrâte*, *dârve*, *nebęse* (Hrastje pri Bistrici, SLA), *'li:eta* k *'li:eto*, *'mi:esta* k *'valko 'mę:sto/mi:esto*, *po'li:ena* k *po'li:eno*, *č'rę:va* k *č'rę:vo*, *d'ri:eva* k *d'ri:evo*, *'li:ca* k *li:ce*, *'jâ:jca* k *'jâ:jce*,

71 Oblika je pri končnem zapisu umanjala, zabeležena pa je bila v osnutku v obliki *gnęzdâ* pred avtorjevo odločitvijo o zapisovanju glasu *â* kot *â*.

72 Logarjev zapis je nesistematičen; kljub raznolikim zapisom gre verjetno za enako stanje kot v govoru Drenovca pri Bukovju, kjer je odraz izglasnega *-e* zelo širok, odraz izglasnega *-a* pa zaokrožen. Ker ti plurali niso nikoli zapisani z zaokroženim izglasnim samoglasnikom, gre najverjetneje enako kot v sosednjih govorih v vseh primerih za **-â < *-e*.

g'ni:ezda h *g'ni:ezdo*, *'vü:xa* k *'vü:xo*, *'ku:la*, dv. *'ku:la* h *'ku:lo*, *'o:kna*, dv. *'o:kna* k *'o:kno*, *'re:bra*, dv. *'re:bra* k *'re:bro*, *v'râ:ta*, *p'lü:ča*, *'jē:tra*, *'pə:rsa*, *'vü:sta*, im. mn. s. sp. *'la:xka*, *vi'so:ka* (Kapele, SLA T349).

Tudi na območjih, kjer se zveza pridevnika in samostalnika glasi *velika mēsta*, ima deležnik na *-l* v povedkovem določilu lahko končnico *-e*, prim. vdol. *velījka mēsta sa se pudārle* (Mokronog, SLA T267 V813); taka sta tudi primera iz 16. stoletja *taku ga ta nega vsta bodo fama fodile* (TT 1557: q1a), *inu vfa driveffa na Puli, fo po nym vfahnile* (DB 1584: III, 75a), prim. op. 22.

Najbolj jasno ubesedeno razlogo nastanka tipa *velike mēsta* je podal Oblak (1890: 31), namreč da gre pri izenačevanju srednje oblike ujemalnih besed z žensko za nevtralizacijo spola v množini (tj. nastanek medvzorčnega sinkretizma med vsemi splošnimi ujemalnimi vzorci), ki je že izvršena v stranskih sklonih. Tesnière (1925b: 150) citira Oblaka in opozarja na enakozvočje tudi z moško končnico za tož. mn. **-ę*. O nevtralizaciji govori tudi Stankiewicz (1965: 184, 185), a na podlagi samostalniških oblik, kar je neustrezno (prim. 2.1.2). Ramovš (1952: 104–105) pojav omenja, a skripta razlage ne ponujajo, dikcija pri razlagi tipa *velike mēste* pa nakazuje, da je pridevniško končnico *-e* imel za izvorno žensko (Ramovš 1952: 44). Oblakovi razlagi je treba ugovarjati z dejstvom, da je v večini slovenskih narečij posebna oblika za im. mn. m. sp. ohranjena.⁷³ Nevtralizacijo je zato mogoče predvideti samo za tož. mn., kjer med moškim in ženskim spolom že obstaja medvzorčni sinkretizem, od tam pa se je pri sam. s. sp. lahko zaradi za indoevropske jezike značilnega splošnega znotrajvzorčnega sinkretizma med im. in tož. v s. sp. razširila tudi v im. mn. Priestly (1984b: 362–363) za govor Sel ponuja možnost, da se je »feminizacija« (narekovaji Priestlyjevi) množine srednjega spola *-a -a* → *-e -e* zgodila zaradi preteče izenačitve z dvojinjskimi oblikami ob prevzemu moških končnic *-a -a*. Njegovo razlogo je težko umestiti v širši kontekst, saj sploh ne upošteva možnosti *-e -a*, vsekakor pa razlaga ne pride v poštev v vseh govorih, saj imajo nekateri v mn. končnico *-e*, v dv. pa še *-i*, prim. nad. im. dv. s. sp. *viso'ki*, mn. *viso'ke* (Marsin, SLA T074 V577). Če gre res za nevtralizacijo opozicije po spolu oz. nastanek medvzorčnega sinkretizma med vsemi spoli v tož. mn., je raba izraza *feminizacija* za ta pojav manj primerna, ker je **-ę* tudi moška končnica (< pide. **-ons* po preglasu), prim. op. 39. Dejansko ujemalno feminizacijo bi lahko zagovarjali na podlagi (a) popraslovanskega medvzorčnega sinkretizma med ž. in s. sp. v celotni dvojini (tj. po izgubi imenske pridevniške sklanjatve v odvisnih sklonih) in (b) besednega medvzorčnega sinkretizma med

73 Izjema so vsaj baški govori, npr. govor Porezna (Stankiewicz 1965: 186), a je tam pojav verjetno fonetičnega izvora, prim. op. 63.

ž. in s. sp. v celotni množini pri števnikih *trî* in *štîri*. Razlagi z nevtralizacijo in ujemalno feminizacijo se ne izključujeta.⁷⁴

3.3.2 Tip *velike mēste*

Pri tipu *velike mēste* kažeta tako samostalnik kot ujemalna beseda končnico, ki odraža psl. *-e (o tem tipu Oblak 1890: 27–32; Tesnière 1925b: 149–150).

Gradivo: zilj. *ta zà:dñe kùale* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005a: 102), *liate* k *lêtò*, tož. *nà tle* k *tùà* 'tla' (Rikarja vas, SLA T007 V138L, V517L), rož. *liate* k *lêtò*, *ájce* k *ajcè*, tož. *na tlè* (Podravlje, SLA T012 V138, V501, V517), podj. *liate* k *létà*, *jáice* k *jáice* (Globasnica, SLA T037 V501, V517), spoh.-remš. *súxe liate*, dv. *dvîà lèti* k *lêtò* (Sv. Primož na Pohorju, SLA T050 V517), rez. *štûre litè* k *lêtò*, *jáice* k *jéjce* (Bila, SLA T056 V501, V517), ter. *àrle* k *àrlo* 'grlo' (Ter, Ježovnik 2022: 308), *t'le* 'tla' (Prosnid, Ježovnik 2022: 313), briš. *liete* k *lieto*, *jáice* k *jáice* (Medana, SLA T084 V501L, V517L), banj. *lieto*⁷⁵ k *lêtò*, *jájco* k *jéjce*, tož. *nà tlò* k *tlá* (Ročinj, SLA T089 V138, V501, V517), kraš. *liate*, dv. *dvîà liate* k *liato*, *jéjce* k *jéjce* (Doberdob, SLA T105 V501, V517), gor. *trî*, *štêr lêtè* (ob vsè lèta) k *lét*, *jáice* k *jáic* (Zgornje Jezersko, SLA T205 V501, V517), zgsav. *dôbre lêtè* k *létà/liêtà* (Gornji Grad, SLA T312 V517), jph. *lèjite* k *lêtò* (Lobnica, SLA T357 V517), kozjaš. *lâite*, dv. *dvâj liti* k *lito/lêtò*, *jéce* k *jéca* (Zgornja Kungota, SLA T362 V501, V517), slgor. *lèjite* k *lêtò*, *jáice* k *jáica* (Črešnjevci, SLA T368 V501, V517), prl. *lêtè* k *lêtò*, *tlè* (Podvinci, SLA T379 V138, V517), pkm. *ò:kne* (ob *ò:kúna*; prim. op. 68), dv. *ò:kne* k *ò:kno* (Večeslavci, SLA T397 V145).

Tovrstne oblike se pojavljajo tudi že v 16. stoletju, prim. *taku bo jetre inu ferce gledal* (DB 1584: II, 70a, tudi *jetra* na isti strani), *bedre* (SSKJ16; prim. Ramovš 1952: 44–45, 104–105). Areal tega pojava sta v kartah o narečnem odrazu oblike za im. mn. o-osnov s. sp. predstavljala Tesnière (1925a: karta 30) in Jakop (2008: karta SLA 10).⁷⁶ Kot je razvidno z obeh kart, se ta tip pojavlja v dveh arealih. Prvi,

74 Raba naslednikov psl. končnic *-y in *-e oz. *-ě, dlč. *-y-jè oz. *-y-jě in *-e-jè oz. *-ě-jě pri ujemalnih besedah v srednjem spolu množine ni samo slovenska, temveč se pojavlja tudi v vseh zahodnoslovenskih jezikih razen knjižne češčine, npr. polj. *te wielkie miasta* (od 15. stoletja, Vondrák 1908: 124), slš. *tie velké města*, češ. nar. *ty velké města*, ter v nekaterih hrvaških narečjih, npr. *dôbre vinâ* (Rijeka, Strohal 1895: 153–157; Tesnière 1925a: karta 30; Stankiewicz 1965: 181). Ker so zgoraj omenjeni pogoji tako za nevtralizacijo kot za ujemalno feminizacijo že praslovenski, bi lahko šlo tudi v teh jezikih za enako spremembo kot v slovenščini. Stanje v zahodnoslovenskih jezikih pa lahko zaradi skupne inovacije, tj. izenačitve pridevniških (in samostalniških) končnic za im. mn. m. sp. s tisto za tož. mn. po analogiji na ed., kadar gre za neosebno (polj., slš.) ali neživo (češ.), tj. tip **ti vysociji dǫbi* → **ty vysokyjè dǫby*, razumemo tudi nekoliko drugače: ker samostalniki srednjega spola večinoma pomenijo neosebno oz. neživo (prim. prehod v moški spol polj. *ten książe* 'princ' < **kbněže*, mn. *ci książeta*), lahko spremembo razumemo kot izenačevanje im. mn. končnic za vse spole (im. torej ni izvzet kakor v slovenščini), kadar gre za neosebno/neživo. Če to drži, je izhodišče za spremembo nastanek moške končnice za im. mn. *-y in je zato povezovanje z ženskimi končnicami (npr. Gebauer 1896: 446) manj ustrezno. Ker ta inovacija slovenskih narečij ni zajela, bi bilo v tem primeru pojava treba obravnavati ločeno.

75 V govoru Ročinja je regularni razvoj *-e > -o, prim. Logar 1958: 111.

76 Obe karti imata za celostno predstavo o arealu tega pojava manjšo uporabno vrednost, ker različne množinske tipe jemljeta kot medsebojno izključujoče, zato areali prikazujejo predvsem razporeditev tipov pri določenih leksemih, zamegljujejo pa dejansko razširjenost obravnavanih pojavov, npr. areal tipa *velike mēste* sega še globoko v področje, na katerem sta oba avtorja kartirala (zgolj) tip (*veliki*) *mēsti*.

koroško-štajerski areal zajema koroške, štajerske in zahodne panonske govore, pri čemer lahko zajame tudi obrobne gorenjske in (vzhodno)dolenjske govore. Na obrobju tega areala se pojavlja tip *velike mēsta*, in sicer v nekaterih južnozilijskih govorih, npr. *tī:ste sa ble bli:ke já:ḅka* (Ovčja vas, Kenda-Jež 2005b: 139; prim. op. 59), panonskih, primorskih in dolenskih govorih ob vzhodni in južni meji tipa *velike mēsta* (gl. 3.3.1) ter ob Savi pred izlivom Sotle, npr. Mostec in Velika Dolina (gradivo pod 3.3.1). V notranjosti koroško-štajerskega areala je samostalniška končnica *-a* ohranjena tam, kjer je ohranjen izhodiščni tip *velika mēsta* (gl. pri tipu *velike mēsta*, 3.3.1), ter redko pri posameznih samostalnikih v posameznih govorih, nemalokrat pri (nekdanjih) soglasniških osnovah. Pri teh primerih bi lahko šlo za arhaizme z ohranjeno končnico *-a*.

Gradivo: rož. *sēmāna* ob *Sēalī* ← **sēla* (Sele na Rožu, Isačenko 1939: 103–104, 110–111), *perēta* ob *ušēte*, *qolīase*, *wūxe*, *līatę*, *hūste* ‘usta’, *qolīane*, *tlę* (Žitara vas, SLA T028), posav. *uōkna*, *lējta* ob *nebiēse*, *ušiēse*, *ūste*, *urāte*, *iētre*, *nēkle* ‘na tla’ (Lokavec, T302), *ūsta* ob *jājice*, *vrāte*, *črāve*, *plūče*, *jētre* (Žigon, T303), srštaj. *trī wōkna* ob *trī wōkne*, dv. *dvā wōkna* (Dramlje, Tesnière 1925b: 155), *bremējna*, *vremējna*, *semēna* ob *kulājse*, *telājite*, *ūokne*, *črājve*, *vrāte*, *dārve*, *tlę/klę* (Zibika, SLA T334), *telējta*, *perējisa* ob *giējzde*, *iājice*, *mējste*, *nebējse*, *iēitre*, *kljē* ‘tla’ (Tlake, T338), jloh. *telēta* (dv. *telēta*) ob *gnējzde*, *lējite* (Pivola, T358).

Nasprotno velja za podjunske govore krajev Djekše (SLA T032), Kneža (T033), Rinkole (T036) in Vidra vas (T038), ki poznajo (v nekaterih govorih le položajni) prehod **-ę* > *-a*, prim. Ramovš 1935: 22; 1952: 48; Logar 1968a. Čeprav se v teh govorih pojavljajo pridevniške in samostalniške oblike na *-a*, je ta verjetno le fonetični odraz **-ę*, prim. SLA V810b: *uđlqja mīasta* (Djekše), *skūpnā mīasta* ob *uējke mīasta*, *bīaue mīasta*, *tšške kuadiūe* (Rinkole), *stōra mīasta*, *lęāpe mīasta* (Vidra vas). Govora krajev Globasnica (T037) in Belšak (T039) jasno in dosledno kažeta tip *velike mēste*, npr. *uēlqe mīaste*, *vējke mīaste*.

Drugi, primorski areal zajema severni del primorskih govorov, in sicer rezijsko, tersko, obsoško, nadiško, briško in kraško narečje z banjskim podnarečjem. V tem arealu se oblike na *-e* in na *-a* sopojavljajo, in sicer imajo znotraj istega govora samostalniki eno ali drugo končnico, nekateri samostalniki imajo lahko obe možnosti, lahko pa ima en govor (pretežno) oblike na *-a*, sosednji pa lahko že (pretežno) oblike na *-e*. Strnjeni podareal z oblikami na *-e* predstavljajo nekateri govori briškega narečja z okoliškimi govori drugih narečij. V terskem narečju oblike na *-e* prevladujejo zgolj v govoru Prosnida, v ostalih pa se pojavljajo ob prevladujočih oblikah na *-a* (Ježovnik 2022: 308–313).

V literaturi se pojavljata dve razlagi tega tipa. Nastal je lahko kot nadaljnji razvoj tipa *velike mēsta*, kjer je prišlo do izenačenja samostalniške končnice s pridevniško po analogiji na ā-osnove (tako Oblak 1890: 30; Tesnière 1925b: 149). Čeprav na takšno razlago z dikcijo namiguje tudi Ramovš (1952: 44), se pogosteje in bolj eksplicitno zavzema za analogijo po stranskosklonskih samostalniških

končnicah *-am*, *-ah*, *-ami* (Ramovš 1935: 167; 1952: 37, 45), ki bi se na o-osnove s. sp. razširile od *ā*-osnov zaradi analoškega daj. mn. *-am* ← *-om* po im. mn. *-a* (Škrabec [1881] 1994: 66; Oblak 1890: 363; Ramovš 1952: 46–47). Razlagi se ne izključujeta, a potrebujemo za presojo druge podrobno sintezo o razvoju stranskosklonskih končnic v slovenščini. Na povezanost tipov *velike mēsta* in *velike mēste* kažejo prehodna območja, kjer izhodiščni tip *velika mēsta* preko *velike mēsta* prehaja v *velike mēste*, ter odsotnost tipa ***velika mēste* (Tesnière 1925b: 150). V govorih, kjer obstajajo tudi množine tipa *veliki mēsti* (ali *mēsti*, gl. 3.3.5), na arhaičnost oblik na *-e* kažejo pluralia tantum ter arhaičnejši vzorci v govoru, npr. srsav. *'uste, p'luče, j'è:tre, t'ri lè:te* k *'e:n 'lè:t* ob običajnem vzorcu *'uo:kni* k *'uo:ky* (Ložnica pri Žalcu, Jakop 2019: 258, 259). Gradivo kaže, da je oblika *mēste* nastala z zamenjavo končnice, saj so se naglasne razmere večinoma ohranile. Primeri z inovativnimi naglasnimi razmerami so pogosto samostalniki a. p. b in c, pri katerih se tovrstne inovacije pojavljajo tudi pri oblikah na *-a* (prim. Šekli 2006: 27, 37), npr. *àjcè, đbīā àjcè, trī àjcè* (Brdo pri Šmohorju, SLA T001 V501L), *kulē* in *kòḷe* h *kòḷu/kòḷa* (Dobovec pri Rogatcu, SLA T339 V268).

3.3.3 Tip *velike oknē*

V govorih s središčem v rovtarskem tolminskem narečju se pojavlja tip mn. *velike oknē*, ki enako kot tip *velike mēste* kaže odraz končnice **-e* tako pri samostalnikih kot pri tematskih ujemalnih besedah; od njega ga lahko ločijo drugačne naglasne značilnosti, a je bistven predvsem drugačen izvor tega tipa.

Gradivo: *wakniē* in *wākne* (Rut, SLA T158 V145), *uōkne* (Podbrdo, SLA T159 V145), *ūōkne* (Porezen, SLA T160 V145), *akniē* (Most na Soči, SLA T161 V145), *veliče wakniē* (Grahovo ob Bači, SLA T162 V145, V810), *akniē* (Tolmin, SLA X076 V145).

Tip *velike oknē* je nastal na podlagi edninskega tipa *velika čēla*, ki je značilen za isto območje in je posledica izglasnega akanja na tem območju. Nova množinska oblika samostalnika je torej posledica prestrukturiranja z izhodiščem v ednini, zato je razumljivo, da v naglasnem smislu odraža razmere *ā*-osnov, prim. *bāxa*, mn. *pšīē* 'bolha' (Grahovo ob Bači, SLA T162 V717). Tako lahko interpretiramo tudi gradivo v Čiginju, npr. ed. *kapitā, kapitē, na kapit, s kapitā* 'kopito' z mn. oblikama *kapitē* in *kapīta* (SLA T073 V368), kjer oblika *kapīta* predstavlja arhaizem z ohranjenim cirkumfleksom, oblika *kapitē* z akutom pa novotvorbo na podlagi edninskih oblik. Prvotne oblike na *-a* se torej ohranjajo kot arhaizmi, prim. še mn. *wākna* (Most na Soči, SLA T161 V145), ohranjajo pa se tudi pri samomnožinskih samostalnikih, kjer zaradi odsotnosti edninskih oblik do prestrukturiranja ni prišlo, prim. *'ušta* (Rut, SLA T158 V014), *ūsta* (Most na Soči, SLA T161 V014), *ūsta, plūča* (Grahovo ob Bači, SLA T162 V014, V049), *ūsta, drōwa* ob *urāte, jētre* (Čepovan, SLA T163 V014, V047, V134, V158), *ūsta* (Tolmin, SLA X076 V014).

Če je bil za to območje značilen tip *velike mēsta* pred nastankom tipa *velike oknē*, potem nastanek tipa *velike oknē* pomeni zgolj spremembo morfologije samostalnika, ki je že prešel v ženski spol (samostalniška feminizacija). Gradivo iz govorov, ki obdajajo to območje, res kaže za tip *velike mēsta* oz. *velike mēste*.

Gradivo: *bēličē mīastq* (Zatolmin, SLA T072 V810b), *nāšq dārwo so sūxo* (Ročinj, SLA T089 V158; prim. op. 75), *velike mīestal-e, dābre liatve* (Gorenja Trebuša, SLA T164 V785, V810b), *dābrē liā, tārđne ųnīzda, debiēlē, wacvārte jējca*, (Šebrelje, SLA T165 V810b), *we'ličē 'mi:sta, 'li:pe de'klieta, 'dabre 'ja:pka* (Cerkno, SLA T166 V810b), tož. mn. *!'siene ų'ra:ta* (Srednja Kamoljša, SLA T167 V134).

3.3.4 Tip *veliki mēsta*

Tip *veliki mēsta* Ramovš (1935: 112) navaja za selško narečje, prim. *sxī korīta, ta ųbīt ųqkna, nāš pšēta, ta dāžēun lēta*, značilen pa naj bi bil tudi za vso osrednjo gorenjščino. Tesnière (1925b: 167) je zabeležil selš. *trjē wqkna* (Rudno) in gor. *trjē wqkna* (Stranje). Na Rudnu v Selški dolini (SLA X170a) se ta tip pojavlja ob tipu *velike mēsta*.

Gradivo: *wsā klādwa so pēl, dv. ųobā klādwa sta tē h klādu i težāk, trjē korita, dv. dwā korita k ta korit i še trādan, prōsa so lpi k prosō i lēp, wsā kolēsa, dv. ųobā kolēsa h kolō, wsā polēna so ržāgan, dv. ųobā polēna k dēbu polēn, nāš telēta, dv. ųobā telēta k nāš tēle, wsā pšēta so prēc pāršlā, dv. ųobā pšēta k nāš pšē, kopita so dqbār, tē dārweša so še mladi, jāpka so zrēl k jāpk i zrōu, tāk dēbla so rēkk k dēbl i ųlih proti wsē ųqkna so zapārte, dv. ųobā ųqkna sta zapārta k wēlk ųqkų, būkowe dārwa, žita so lpē k lētošų žit, želēza so težkē k želēz i težāk.*

Sicer je bilo v okviru SLA za selško narečje relevantno gradivo zbrano samo še za točko T191 (Železniki), kjer se glasi *velike mēsta, lēpe deklēta* (SLA T191 V810b). Potrditi ga je mogoče za dva gorenjska govora, in sicer Tunjice, prim. *vālik mēsta, ālpī mēsta* ob *ālpē mēsta, zāle deklēta* (SLA T217 V810b), ter Srednje Jarše, prim. *wāli:k mē:sta* ob *lē:pe dāklē:ta* (SLA T218 V810b). Ob tipih *velike mēsta* in *veliki mēsti* se ta tip pojavlja tudi v vzhodnodolenjskem govoru Šentruperta, prim. *vēlī:k mā:sta, dēbiēl jā:jca, starī: rēšjā:ta, dēbiēl pulā:na, lēpī: jū:tra* ob *vēlī:kjē mā:sta* (prim. op. 59), *dēbiēljē jā:jca, srā:dnjē (ų)ā:kna* in *srā:dān ā:kni* (Smole 1994: 111). Vzrok za nastanek tega tipa je verjetno že predhodno obstoječi medvzorčni sinkretizem z moškim ujemalnim vzorcem v ednini ali dvojnini (tipa *vēlik mēsto* in *dwā okna*, gl. 3.1.1, 3.2.3). Zaradi nepopolne slike o sistemih je težko reči, za kakšne vrste spremembo gre, soobstoj tipov *veliki mēsta* in *velike mēsta* tudi pri istih leksemih pa kaže na proces v teku.

3.3.5 Tipi *veliki mēsti, veliki mēsti* in *velike mēsti*

Pri tipu *veliki mēsti* imajo oblike ujemalnih besed izvorno moško obliko, oblika samostalnika pa izvorno moško ojevsko končnico *-i*. Ta tip je značilen predvsem za posavsko, srednjesavinjsko, srednještajersko in kozjansko-bizeljsko narečje ter

vzhodnogorenjsko in vzhodnodolenjsko podnarečje, in sicer predvsem za tiste govore, v katerih je izglasni *-o odpadel.

Gradivo: vgor. *wākna* k *wākŋ* (Krašnja, SLA T223 V145), *wākni* k *wākən* (Vače, SLA T225 V145), *wākni/wākni* k *wākŋ* (Izlake, SLA T227 V145), *vākni* k *wākŋ* (Polšina, SLA X198a V145L), *uākni* k *uākŋ* (Drtija, SLA X199a V145), vdol. *srâ:dən á:kni* k (*u*)*á:kən* (Šentrupert, Smole 1994: 111, 214), *ákən sa se razbíl, dva ákna k áki* 'okno' (Mokronog, SLA T267 V145, V813), *vəlik mǎstəb* ob *vəlike mǎsta* k *mǎst*, *vəlik áknə*, dv. *ákna* k *ákən* (Brezovica pri Mirni, SLA T268 V145, V728, V810b), posav. *vəlk mējsti* (Planinska vas, SLA T297 V810b), *vəlk mējsti* (Lokavec, SLA T302 V810bL), srsav. *vəlk 'mē:sti* (Motnik, SLA T317 V810b), *vəlk mēsti* (Ložnica pri Žalcu, SLA T324 V810b), srštaj. *vāilki mǎjsti, lāipi pozrēti* (Bobovo pri Šmarju, SLA X275b V810b), *vūelk mǎjsti* (Podgrad, SLA X274b V810b), *vūilki mēsti* (Žusem [Dobrina], SLA T332 V810b), *vēilk mējsti* (Proseniško, SLA T328 V810b), kozj.-biz. *vēlk mēsti* (Prevorje [Lopaca], SLA T342 V810b), *vūlk mēsti* (Gubno, SLA X283b V810b).

Nekaj primerov se sporadično najde tudi v preostalih govorih, ki poznajo odpad izglasnega *-o.

Gradivo: šklf. *ókni*, dv. *ókna* k *ókŋ*, *ŋnējzdi* k *ŋnējzd*, *jājci* ob *jājca* k *jājic* oz. *jējice* (Pungert, SLA T185 V145, V500, V501), *starī ŋnējzdi/ŋnējzdi* ob *ŋnējzda* k *ŋnējzd* (Godešič, SLA X175a V500, V810bL), gor. *wókna* ob *wókna* k *wókən* (Valburga, SLA T212 V145), dol. *uākŋj* ob *úkna* k *uákna* (Rakitna, SLA T231 V145), *ókna, karitə, palénə* (Gorenje Brezovo, SLA T253 V810a), *xíša mā tri ókne* (Mirna, SLA T263 V810b).

Tip *veliki mēsti* bi lahko nastal po analogiji na moške o-osnove v govorih s tipom *veliki mēsta*. Tak govor je npr. Šentrupert, kjer je edini primer tipa *veliki mēsti*, tj. *srâ:dən á:kni* k (*u*)*á:kən* (Šentrupert, Smole 1994: 111, 214), naveden ob več primerih tipa *veliki mēsta* (gl. 3.3.4). V tem primeru gre zgolj za preoblikovanje samostalnika, ki je že moškega spola, saj poznajo ti govori tipa *vəlik mēsto* in *dvā ókna* (gl. 3.1.1, 3.2.3). Druga možnost je, da je nastal neposredno na podlagi tipov ed. *vəlik mēsto* in/ali dv. *dvā ókna*, ki omogočata analoški nastanek tako oblike samostalnika kot tudi medvzorčnega sinkretizma v ujemalnem vzorcu. Tesnière (1925b: 156) kot izhodišče posebej izpostavlja tip *dvā ókna* zaradi ugotovitve, da se tip *veliki mēsti* pojavlja izključno na območjih s tipom *dvā ókna*.

Tip *veliki mēsti* se pojavlja tudi v govorih brez apokope *-o. Te je treba razlagati bodisi s prevzemanjem iz govorov, ki poznajo apokopo *-o, bodisi zgolj na podlagi dv. tipa *dvā ókna*.

Gradivo: zilj. *kūolase*, dv. *kūolasa* h *kòð*, *ižase*, dv. *ižasa* h *íyò* (Ukve, SLA T005 V268, V283), ter. *š:tj* k *š:to* (Ter, Ježovnik 2022: 308), cerklj. *wākni*, dv. *wākna* k *wāknu* (Idrija, SLA T169 V145), posav. *pāri* ob *pāra* k *pāro* ter *jājci/jējci* k *jājčäl/jējčä* (Velika Dolina, SLA T308 V501,

77 Mlajši zapis ima *uákən*, mn. *uākni*. Izglasni -i lahko odraža *-ən', prim. *uági* 'ogenj' (mlajši zapis, V772), zato je oblika *áki* najverjetneje nastala po analogiji na tovrstne samostalnike, a je zaradi nezabeleženih sklanjatvenih vzorcev slednjih težko identificirati oblikovni stik, ki bi predstavljal izhodišče za to analogijo.

V758), zgsav. *vôkni* k *vôkno* (Mozirje, SLA T316 V145), srsav. *ôkni* k *ôknó* (Šoštanj, SLA T321 V145), kozj.-biz. *vûxę*, rod. *vûxpf* (ob *vûxá*, rod. *vûx*) k *vûxø*, (Drenovec pri Bukovju, SLA X286a V008), *po'le:ne* k *po'le:no*, *'ku:le* h *'ku:lo*, *g'ne:zde* h *g'ne:zdo*, *'o:kne*, dv. *o:kna* k *'o:kno* (Bistrica ob Sotli, SLA T345 V145, V268, V317, V500), jpoh. *wôkni* k *wôknu* (Vitanje, SLA T352 V145), *'yo:kni* k *'yo:knu* (Kebelj, SLA T355 V145).

Na *mêsti* s tipičnimi naglasnimi razmerami stare oblike na *-a* kažejo nekateri govori ziljskega, rožanskega, terskega narečja ter posamezna primera iz posavskega in dolenskega narečja. Primeri ujemanja tipa *ti uâlci mîstə so dálč* (Sveče, SLA T016 V810b), *mîstę sa bličę* (Ukve, SLA T005 V810b) kažejo na tip *veliki mēsti*, drugi primeri tipa *sa samē sax'ę (sāsę) lîatə* (Rateče, SLA T008 V517), *uâlče mîstə* (Čahorče, SLA T018 V810b) pa kažejo na tip *velike mēsti*. Za govor Rateč sta zabeležena še primera *kaliāsə sa bličə (blitə)*, *uôknə sa lepī* (V810b), oba brez jasnih znakov tipa *mēsti*.⁷⁸ Razen dolenskega primera gre izključno za govore, ki poznajo tip *velike mēste*, zato je te oblike najlažje razložiti po analogiji iz tož. mn. *mēste*, h kateremu je narejen nov im. mn. *mēsti*. Tip *velike mēsti* lahko tedaj razumemo kot bolj arhaičnega od tipa *veliki mēsti*, saj do spremembe v ujemalnem vzorcu ni prišlo. Dolenski primer je zaradi odsotnosti tipa *velike mēste* treba razložiti drugače, najbrž kot križanje med staro obliko **jábuka* in novo **jábuki* (prim. spodaj) ali po nastanku na podlagi dvojinske **jábuka* (tip *dvâ ôkna*, gl. 3.2.1).

Gradivo: zilj. *kapîte* h *kapitə*, *mîstę sa bličę* k *méstə* (Ukve, SLA T005 V368, V728, V810b), *šilə* k *šiuă*, *palîənə* k *palénə*, *lîatə* k *an létə* (Rateče, SLA T008 V121, V317, V517), rož. *uôqna* k *uoqnə*, *qulînə* h *qolénə*, *mîstə* (ob *méstə*, *mîste*) k *méstə*, *qladiūə* h *qladuŕə*, *áicə* k *aicě* (Sveče, SLA T016 V058, V145, V154, V501, V727, V728, V810b), *mîstə* (Čahorče, SLA T018 V810b), *uôqna*, dv. *uôqna* k *uôqən* (Slovenji Plajberk, SLA T019 V145), *mîst* k *méast* (Sele na Rožu, Isačenko 1939: 104), ter. *çedi:lĭ* (ob *çedi:le*, *çedi:la*) k *çedi:lo*, *niezdĭ* (ob *niezde*, *niezda*) k *niezdo* in *ši:lĭ*, dv. *ši:lu* k *ši:lo* (Ter, Ježovnik 2022: 310, 311; 2019: 593), *niezdĭ* k *nięst* (Zavarh, Ježovnik 2022: 311), *jábokę* k *jábok* (Bardo, SLA T061 V405), posav. *wôkni* k *wôkŋ* (Žigon, SLA T303 V145), dol. *jábəkə* (ob *jábəkə*, *jábəka*) k *jábək* (Gorenje Brezovo, SLA T253 V404, V405, V718, V810a).

V nekaterih gorenjskih in dolenskih narečnih govorih se je stara oblika na *-a* ob novi na *-i* ohranila. Starejša oblika je ponavadi označena kot kolektivna, novejša pa se pogosto rabi s števniki. Za govor Kroke sta med samostalniki z množinskima oblikama na *-ə* in *-a*, kjer se slednja uporablja za »številčno nedoločno kolektivnost«, navedena tudi *klá:du* in njegova izpeljanka *klá:duc* (Škofic 2019: 93). Para oblik sta bila zabeležena tudi za rovtarske govore, a brez komentarja glede distribucije, prim. *vákni* in *ô:kna* k *vákŋ* (Horjul, SLA T176 V145), *ôkni* in *uôkna* k *ôkŋ* (Podgora, SLA X163a V145).

⁷⁸ Razlika v korenskem samoglasniku med *uôknə* in *uôknę* na podlagi zbranega gradiva ni povedna. V ednini je *te blit'māl uôkna* (tj. *tā velikimāli ôkno*), rod. *uôkna*. Za odraz umično naglasenega **o* prim. *kôsă*, *g'ôrà*, *k'ôŋ*, *atr'ôcə*, za **o* v vzglasju še *wôcă*, daj. *w'ôč* 'stari oče', *uáręx* 'oreh', *uásŋcă* 'osa', *ană* 'ona'.

Gradivo: dol. *ôknj, karitj, jâbâkj, palénj* proti *úkna, karîta, tēlieta, pîščeta/pjščîeta* s pripisom *kolektivna raba*, prim. *vsð trijê palénə sa mə pâl na nûgje, trije kalîesə sa se patârlə* proti *prêdôuga paléna mə je nažâgou, stâra kalîesa paprâvlâ* (Gorenje Brezovo, SLA T253 V810aL, opis str. 8), *xîša mâ trî ôkne* proti *ta vîelka ôkna so ..., pər ... so nôva ôkna* (Mirna, SLA T263 V810b), *uâknj* proti *úkna*, prva s pripisom *Ob števnîkih tri in štîri stoji ta maskulinizirana oblika, sicer pa se rabi sledeča* (Rakitna, SLA T231 V145).

4 ZAKLJUČEK

Prispevek sestavljata teoretični in gradivski del. Novo izrazje iz prvega dela omogoča jasnejšo predstavitev oblikoskladenjskih značilnosti samostalnikov (nekdaj) srednjega spola ter diahronnega ozadja opisovanega stanja v posameznem govoru. Izpostavljen je obstoj t. i. nesamostalniškega ujemalnega vzorca (sicer omejenega zgolj na obliko za im. ed.), ki ga je treba v nekaterih govorih obravnavati posebej. Ker je za slovnični spol bistven splošni ujemalni vzorec, ki zajema vse oblike samostalnika, je treba zaključiti, da je kljub mnogim primerom približevanja srednjih ujemalnih vzorcev moškim in ženskim srednji spol v slovenskih narečjih povečini vendarle ohranjen. V drugem delu predstavljena tipizacija ujemalnih tipov je prvi poskus, ki bo gotovo deležen dopolnitev. Medtem ko so nekateri tipi z vidika nastanka, razširjenosti in relativne kronologije pojavov bolj jasni (npr. *velîka čêla, velîke oknê, velîka jâjca* ...), so drugi veliko manj (npr. *vêlik mêsto, velîki mêsta, dvâ ôkna* ...). Obravnavati ni bilo mogoče prav vseh vidikov posameznega problema, zato so puščeni za specializirane študije v prihodnosti. Kljub temu pa je študija pokazala, da ni mogoče posameznih podproblemov obravnavati izolirano, temveč vselej v kontekstu celotnega sistema. Pri nekaterih problemih, npr. »hibridnem« ujemalnem tipu *velîka mesta so se podrle*, je glavna ovira že pomanjkanje gradiva, ki bi kazalo na prisotnost ali odsotnost tega pojava, saj se tovrstnih primerov v narečjeslovnih raziskavah pogosto ni zbiralo. Enako velja za zveze pridevnikov, deležnikov, zaimkov in števnikov s samostalniki nasploh. Z vidika zbiranja novega narečnega gradiva bi bile potrebne predvsem predstavitve v obliki podrobnih morfoloških opisov posameznih govorov, ki ustrezno prikažejo tudi oblikoskladenjska razmerja in upoštevajo možnost soobstoja različnih ujemalnih tipov znotraj istega sistema. Dobrodošla pa je večja pozornost na to problematiko tudi pri splošnejših, manj obsežnih predstavitvah značilnosti posameznih narečnih govorov.

SEZNAM KRAJŠAV

a. p. = akcentska paradigma (naglasni vzorec); **avest.** = avestijski; **banj.** = banjški; **briš.** = briški; **cerklj.** = cerkljanski; **češ.** = češki; **daj.** = dajalnik; **del.** = deležnik; **dlč.** = določni; **dol.** = dolenski; **dv.** = dvojina; **ed.** = ednina; **gal.** = galski; **gor.** = gorenjski; **hal.** = haloški; **ibid.** = ibidem (na istem mestu); **im.** = imenovalnik; **jph.** = južnopohorski; **knj.** =

knjižni; **kozj.-biz.** = kozjansko-bizeljski; **kozjaš.** = kozjaški; **kraš.** = kraški; **lit.** = litovski; **m.** = moški; **mest.** = mestnik; **mn.** = množina; **nad.** = nadiški; **nar.** = narečni; **obir.** = obirski; **orod.** = orodnik; **os.** = oseba; **pbsl.** = prabaltoslovanski; **pide.** = praindoevropski; **pkm.** = prekmurski; **podj.** = podjunski; **poknj.** = poknjženi; **poljan.** = poljanski; **polj.** = poljski; **posav.** = posavski; **prid.** = pridevnik; **prl.** = prleški; **psl.** = praslovanski; **psln.** = praslovenski; **rez.** = rezijanski; **rod.** = roditelj; **roč.** = rožanski; **ru.** = ruski; **s.** = srednji; **sam.** = samostalnik; **selš.** = selški; **slgor.** = slovenskogoriški; **sln.** = slovenski; **slš.** = slovaški; **sp.** = spol; **spoh.-remš.** = severnopohorsko-remšniški; **srsav.** = srednjesavinjski; **srštaj.** = srednještajerski; **stind.** = staroindijski; **stir.** = staroirski; **škfl.** = škofjeloški; **ter.** = terski; **tolm.** = tolminski; **tož.** = tožilnik; **vdol.** = vzhodnodolenjski; **vgor.** = vzhodnogorenjski; **zgsav.** = zgornjesavinjski; **zilj.** = ziljski; **ž.** = ženski

VIRI IN LITERATURA

- Baerman idr. 2005** = Matthew Baerman – Dustan Brown – Greville G. Corbett, *The Syntax-Morphology Interface: a Study of Syncretism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Benedik 1999** = Francka Benedik, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*, Ljubljana: Založba ZRC, 1999.
- BH 1584** = Adam Bohorič, *Arcticae horulae succisivae, de Latino Carniolana literatura, ad Latinae linguae analogiam accommodata, unde Moshoviticae, Rutenicae, Polonicae, Boëmicae & Lusaticae lingvae, cum Dalmatica & Croatica cognatio, facile deprehenditur*, Witebergæ, 1584.
- Birc - Makuc 1982** = Slavica Birc - Makuc, *Govor kraja Cerklno*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1982.
- Bon – Smole 2019** = Mija Bon – Vera Smole, Narečna sprememba nekaterih samostalnikov moškega in ženskega spola v množini, *Slavistična revija* 67.2 (2019), 243–252.
- Corbett 1991** = Greville G. Corbett, *Gender*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- Čop 1983** = Dušan Čop, *Imenoslovje zgornjesavskih dolin*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1983.
- Čujec Stres 2010** = Helena Čujec Stres, *Slovar zatolminskega govora 1: A–O*, Zatolmin: Stres inženiring, 2010.
- DB 1584** = Jurij Dalmatin, *BIBLIA*, Wittemberg: durch Hans Kraffts Erben, 1584.
- Dejna 1973** = Karol Dejna, *Dialekty Polskie*, Wrocław: Zakład narodowy imienia ossolińskich wydawnictwo, 1973.
- Dovjak 2011** = Rok Dovjak, *Srednji spol samostalnikov na -e v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA)*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2011.
- Dovjak 2012** = Rok Dovjak, Narečno prespoljenje na primeru poimenovanj za živalske mladiče, v: *Slavistika v regijah – Koper*, ur. Boža Krakar Vogel, Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije, 2012, 318–325.
- Emmerick 1991a** = Ronald Emmerick, Iranian, v: *Indo-European numerals*, ur. Jadranka Gvozdanović, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1991, 289–345.
- Emmerick 1991b** = Ronald Emmerick, Old Indian, v: *Indo-European numerals*, ur. Jadranka Gvozdanović, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1991, 163–198.
- Furlan 2013** = Metka Furlan, *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*, Ljubljana: Založba ZRC, 2013.
- Gebauer 1896** = Jan Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého III: tvarosloví: I. Skloňování*, Praha – Vídeň: Náklad F. Tempského, 1896.
- Gere 1993** = Marija Gere, *Govor Cankove*, diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, 1993.
- Greenberg 2000** = Marc L. Greenberg, *A Historical Phonology of the Slovene Language*, Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 2000.
- Greene 1991** = David Greene, Celtic, v: *Indo-European numerals*, ur. Jadranka Gvozdanović, Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1991, 497–554.

- HD 1711–12** = Hipolit Novomeški, *DICTIONARIUM TRILINGUE EX TRIBUS NOBILISSIMIS EUROPÆ LINGUIS COMPOSITUM IN ANTERIORI PARTE LATINO-GERMANICO-SCLAVONICUM IN POSTERIORI PARTE GERMANICO-SCLAVO-LATINUM*, 1711–1712, <https://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UZIR-C8O2>.
- Isačenko 1939** = A. V. Isačenko, *Narečje vasi Sele na Rožu*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1939.
- Jakop 2008** = Tjaša Jakop, *Dvojina v slovenskih narečjih*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2008.
- Jakop 2019** = Tjaša Jakop, Maskulinizacija in feminizacija v srednjesavinjskem narečju, *Slavistična revija* 67.2 (2019), 253–262.
- Ježovnik 2019** = Janoš Ježovnik, *Notranja glasovna in naglasna členjenost terskega narečja slovenščine*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.
- Ježovnik 2022** = Janoš Ježovnik, *Glasovne in naglasne značilnosti terskega narečja*, Ljubljana: Založba ZRC, 2022.
- Kapović 2015** = Mate Kapović, *Povijest hrvatske akcentuacije: fonetika*, Zagreb: Matica hrvatska, 2015.
- Karničar 1990** = Ludwig Karničar, *Der Obir-Dialekt in Kärnten*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1990.
- Kenda-Jež 2005a** = Karmen Kenda-Jež, Fonološki opis govora Ovčje vasi, v: *Ovčja vas in njena slovenska govorica*, ur. Nataša Komac – Vera Smole, Ukve: Planika – Ljubljana: Založba ZRC, 2005, 85–104.
- Kenda-Jež 2005b** = Karmen Kenda-Jež, Narečna besedila iz Ovčje vasi, v: *Ovčja vas in njena slovenska govorica*, ur. Nataša Komac – Vera Smole, Ukve: Planika – Ljubljana: Založba ZRC, 2005, 129–220.
- Kenda-Jež idr. 2016** = Karmen Kenda-Jež – Robert Grošelj – Vera Smole, Govorjena besedila iz Lipalje vasi, v: *Lipalja vas in njena slovenska govorica*, ur. Nataša Gliha Komac – Andreja Legan Ravnikar, Ljubljana: Založba ZRC, 2016, 19–90.
- Kocbek 1959** = Alenka Kocbek, *Govor vasi Videm*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1959.
- Koletnik 1997** = Mihaela Koletnik, Glasoslovna in oblikoslovna podoba govora v Črešnjevcih, *Jezik in slovstvo* 42.2–3 (1997), 73–80.
- Koletnik 2001** = Mihaela Koletnik, *Slovenskogoriško narečje*, Maribor: Slavistično društvo, 2001.
- Kušar 1959** = Jelka Kušar, *Govor Mosta na Soči in okolice*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1959.
- Legan Ravnikar 2019** = Andreja Legan Ravnikar, Slovnčni spol prevzetih samostalnikov v knjižni slovenščini 16. stoletja: od besedilnih virov k slovarju, *Slavistična revija* 67.2 (2019), 263–271.
- Logar 1941** = Tine Logar, Akanje in nepoudarjeni vokalizem v horjuljskem govoru, *Čas* 35.5–6 (1941), 207–210.
- Logar 1958** = Tine Logar, O izgubi nominalnih končnic v nekaterih slovenskih primorskih govorih, *Slavistična revija* 11.1–2 (1958), 109–112.
- Logar 1968a** = Tine Logar, Dialektološke študije XIV: govor vasi Kneža pri Djekšah na Koroškem, *Slavistična revija* 16.1 (1968), 397–412.
- Logar 1968b** = Tine Logar, Glasoslovne in morfološke posebnosti v govorici sloveniziranih Nemcev, *Slavistična revija* 16.1 (1968), 159–169.
- Logar 1971** = Tine Logar, Dialektološke študije XV: govor Slovencev Kanalske doline v Italiji, *Slavistična revija* 19.2 (1971), 113–123.
- Logar 1981** = Tine Logar, Izhodiščni splošno-slovenski fonološki sistem, v: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ur. Pavle Ivić – Nedim Filipović, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1981, 29–33.
- Marvin 2019** = Tatjana Marvin, O predvidljivosti slovnčne kategorije spola v slovenščini, *Slavistična revija* 67.2 (2019), 151–158.
- Oblak 1888** = V. Oblak, Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen, *Archiv für Slavische Philologie* 11 (1888), 395–423, 523–561.
- Oblak 1890** = V. Oblak, Zur Geschichte der nominalen Declination im Slovenischen, *Archiv für Slavische Philologie* 12 (1890), 1–47, 358–450.

- Olander 2015** = Thomas Olander, *Proto-Slavic Inflectional Morphology: a Comparative Handbook*, Leiden – Boston: Brill, 2015.
- Priestly 1984a** = Tom M. S. Priestly, O popolni izgubi srednjega spola v selščini: enodobni opis, *Slavistična revija* 32.1 (1984), 37–47.
- Priestly 1984b** = Tom M. S. Priestly, O popolni izgubi srednjega spola v selščini: raznodobna rekonstrukcija, *Slavistična revija* 32.4 (1984), 357–372.
- Rajh 1976** = Bernard Rajh, *Govor Brengove pri Cerkvenjaku v Slovenskih goricah*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1976.
- Ramovš 1918–1920** = Franz Ramovš, Slovenische Studien, *Archiv für Slavische Philologie* 37 (1918–1920), 123–174, 289–330.
- Ramovš 1935** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika VII: dialekti*, Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1935.
- Ramovš 1952** = Fran Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika: skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49*, Ljubljana: DZS, 1952.
- Rasmussen 2007** = Jens Elmegård Rasmussen, The accent on Balto-Slavic monosyllables, v: *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*, ur. Mate Kapović – Ranko Matasović, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje, 2007, 29–38.
- Rigler 1963** = Jakob Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, *Slavistična revija* 14.1–4 (1963), 25–78.
- Rojs 1967** = Jurij Rojs, *Dialekt vasi Dobovec*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1967.
- Scheinigg 1882** = Janez Scheinigg, Obraz rožanskega razrečja na Koroškem, *Kres* 2 (1882), 427–431, 475–479, 529–532, 582–585, 628–630.
- SkP 1700** = Janez Svetokriški, *Sacrum promptuarium diversos pro diversis occurrentibus sacris ministeriis praedicabiles continens sermones* IV, Labaci: Ex Typographéo Mayriano, 1700.
- SLA** = *Gradivo za Slovenski lingvistični atlas*, Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Smole 1994** = Vera Smole, *Oblikoslovje šentrupertskega govora*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1994.
- Smole 2006** = Vera Smole, Lingvogeografska obdelava spola v ednini: samostalniki srednjega spola na -o v slovenskih narečjih, *Slavistična revija* 54, posebna št. (2006), 125–136.
- Snoj 2009** = Marko Snój, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan – Založba ZRC, 2009.
- SSKJ16** = Kozma Ahačič – Metod Čepar – Alenka Jelovšek – Andreja Legan Ravnikar – Majda Merše – Jožica Narat – France Novak, *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja: A–D*, Ljubljana: Založba ZRC – ZRC SAZU, 2021.
- Stankiewicz 1965** = Edward Stankiewicz, Neutralizacija rodzaju nijakiego w dialektach słoweńskich, *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* 5 (1965), 179–187.
- Stankiewicz 1986** = Edward Stankiewicz, The Fate of the Neuter in the Slovene Dialects, v: *The Slavic Languages: Unity in Diversity*, Berlin – New York – Amsterdam: Mouton de Gruyter, 1986, 143–152.
- Strohal 1895** = R. Strohal, Osobine današnjega riječkoga narječja, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 124 (1895), 103–188.
- Šekli 2006** = Matej Šekli, Tonemski naglasni tipi samostalnikov srednje o-jevske sklanjatve v (knjižni) slovenščini, v: *Varia XIV: zbornik materialov zo XIV. kolokvia mladih jazykovedcov (Nitra – Šintava 8. – 10. 12. 2004)*, Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Nitra: Katedra slovenského jazyka DD UKF v Nitre, 2006, 23–39.
- Škofic 1996** = Jožica Škofic, *Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroke na Gorenjskem*, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1996.
- Škofic 2019** = Jožica Škofic, *Krajevni govor Kroke*, Ljubljana: Založba ZRC, 2019.
- Škofic – Klinar 2015** = Jožica Škofic – Klemen Klinar, *Rateški slovar: ad abnjaka da žoka in ad agrabka da žlef*, Kranjska Gora: Občina, 2015.

- Škrabec 1994** = Stanislav Škrabec, *Jezikoslovna dela: ponatis platnic časopisa Cvetje z vertov sv. Frančiška 1880–1890* 1, ur. Jože Toporišič, Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica, 1994.
- Tesnière 1925a** = Lucien Tesnière, *Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène*, Paris: Champion, 1925.
- Tesnière 1925b** = Lucien Tesnière, *Les formes du duel en slovène*, Paris: Champion, 1925.
- Tominec 1964** = Ivan Tominec, *Črnovrški dialekt*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1964.
- Toporišič 1976** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 1976.
- Toporišič 1981** = Jože Toporišič, K teoriji spola v slovenskem (knjižnem) jeziku, *Slavistična revija* 29.1 (1981), 79–94.
- Toporišič 1992** = Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Toporišič 2000** = Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja, 2000 (1976).
- TT 1557** = Primož Trubar, *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*, Tvbingæ, 1557.
- Villanueva Svensson 2011** = Miguel Villanueva Svensson, Indo-European long vowels in Balto-Slavic, *Baltistica* 46.1 (2011), 5–38.
- Vondrák 1908** = Wenzel Vondrák, *Vergleichende Slavische Grammatik II: Formenlehre und Syntax*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1908.
- Weiss 1990** = Peter Weiss, *Govori Zadrebke doline med Gornjim gradom in Nazarjami: glasoslovje, oblikoslovje in skladnja*, magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 1990.
- Weiss 1998** = Peter Weiss, *Slovar govorov Zadrebke doline med Gornjim gradom in Nazarjami: poskusni zvezek (A–H)*, Ljubljana: ZRC SAZU – Založba ZRC, 1998.
- Weiss 2013** = Peter Weiss, Kategorija živosti v govorih spodnje Zadrebke doline, *Jezikoslovni zapiski* 19.2 (2013), 193–206.
- Zaliznjak 1964** = A. A. Zaliznjak, K voprosu o grammatičeskikh kategorijah roda i oduševlennosti v sovremennom russkom jazyke, *Voprosy jazykoznanija* 13.4 (1964), 25–40.
- Zorko 1998** = Zinka Zorko, *Haloško narečje in druge dialektološke študije*, Maribor: Slavistično društvo, 1998.

SUMMARY

The Development of Agreement Types of Neuter Nouns in Slovenian

The theory of grammatical gender presented here is broadly equivalent to that of Corbett (1991). Grammatical gender is defined as an immanent property of the noun that can be securely determined only from the form of the agreement targets of the noun. The declensional pattern of a word as it appears when agreeing with a noun is called the agreement pattern of that word, and a combination of the agreement patterns of all words agreeing with a certain noun is called the general agreement pattern for that noun. Nouns sharing their general agreement pattern belong to the same agreement class; that is, they share the same gender. Diachronically, there are two main ways the relationship between a noun and the form of an agreeing word may change: the noun may change its agreement class, switching to a different general agreement pattern (a gender switch), or the general agreement pattern itself (in other words, the morphology of the agreement targets) may change while the agreement classes remain unchanged (an agreement pattern change). Both can eventually lead to gender merger. The terms *masculinization* and *feminization* were given more precise definitions with a distinction drawn between the masculinization of a noun (a gender switch) and the masculinization of an agreement pattern (an analogical agreement pattern change). Alongside the three substantival genders, the existence of a separate so-called non-substantival agreement pattern in some Slovenian dialect systems was emphasized. The synthetic account of the development of the neuter in Slovenian incorporates and builds upon previous research on this topic (Oblak 1888; 1890; Tesnière

1925b; Ramovš 1935; 1952; Stankiewicz 1965; 1986; Priestly 1984a; 1984b; Smole 2006; Dovjak 2011) while adding additional relevant data. The identified innovative agreement types in the singular are *vélik mĕsto*, *vélik jájc*, *velika čĕla*, and *velika jájca*. Whereas some cases of the types *vélik mĕsto* and *vélik jájc* and the type *velika čĕla* appeared as a consequence of the phonetic development of *-o in Slovenian, other cases of the types *vélik mĕsto* and *vélik jájc* as well as the type *velika jájca* require a morphological explanation, likely from the dual type *dvâ ókna* and the plural type *velike mĕste*. The dual type *dvâ ókna* is explained as a further development of *dvâ ókna*, itself a development of *dvĕ ókna*, with the latter two being likened to West Slavic types such as Polish *dwa wielkie miasta*, Slovak *dve veľké mestá*, and Czech *dvě velká města*. The types *dvâ létullĕtu* stem from masculine nouns, whereas the type *dvĕ ókni* is a blend of *dvĕ ókni* and *ókna*. The type *dvĕ ókne* is in origin the plural from the type *velike mĕste*. In the plural, the type *velike mĕste* represents a further development of *velike mĕsta*, which may or may not be parallel to West Slavic types such as Polish *te wielkie miasta*, Slovak *tie veľké mestá*, and Czech dialect *ty velké města*. The types *velike oknĕ*, *veliki mĕsta*, *veliki mĕsti*, *veliki mĕsti*, and *velike mĕsti* probably stem from innovative types in the singular and dual, such as *dvâ ókna* and *velika čĕla*.